

PRIMORSKI DNEVNIK

GLASILO OSVOBODILNE FRONTE SLOVENSKEGA NARODA ZA TRŽAŠKO OZEMLJE

ČITAJTE

na str. 10 Tržaški dnevnik
na str. 11 vesli iz vsega sveta
na str. 12 zadnja poročila

Leto VI - Štev. 99 (1987)

Polnina plačana v gotovini
Spedizione in abbon. post. 1. gr.

TRST, petek 27. aprila 1951

Cena 20 lir

27 · IV · 1941 - 27 · IV · 1951

DESET LET

Osvobodilne fronte slovenskega naroda

Pravoslav

ETOS proslavljamo 10. obletnico najpomembnejšega dogodka v zgodovini slovenskega naroda. 27. aprila 1941. so se na pobudo Komunistične partije združile vse napredne politične sile slovenskega ljudstva v enotno vsenarodno politično organizacijo - Osvobodilno fronto.

Pomembnost tega dogodka lahko v celoti ocenimo, če si predotrimo položaj, kateremu se je tedaj nahajal slovenski narod. Nacistične armade so tedaj napadale divjale srom po Evropi. Pod njihovimi udarci so padale države druga za drugo in nad njihovimi narodi je bil zvel z ognjem in mečem uvajati novo imenovani novi (fasiistični) red. Celi narodi so se pretvarjali v sužnje nacističnih pretendentov za gospostvo nad svetom. Nad malimi narodi je bila izrečena smrtna obsodba. Z njimi se je začelo izvajati množično iztrebljanje, preseljevanje, ubijanje, pošiljanje v koncentracijska taborišča, kjer so bili obsojeni na počasno umiranje. Skratka, pred nami je popolna narodna smrt. Oholi nacistični nemški »naddržave« in Mussolinijeva »edvatisloletna kulturnost« so se pripravljale izvajati svoj peklenški načrt. Bilo je bilo, da je bil, ki bi se ne mogla uspešno upirati. Ogromna in nevarnost je pretila vsemu človeštvu.

(Nadaljevanje na 8. strani)

Je nevarnost pa se je rodil odpor. Osvobodilni narodi se niso hoteli sprijeti z usodo, ki jim jo je bil namenil nacistični in italijanski fasiistični in nacistični imperializem. Upri so se peklenu narodu in v odporu ustvarili močno mednarodno antifasiistično in narodno-osvobodilno fronto, ki se je v boju proti fašizmu stalno krepila in končno zabilila glavo nacističnim čem.

Slovenskemu narodu je bila 1941. leta od nacističnih zavojevalcev izrečena smrtna obsodba. Nad njimi se je začel izvajati peklenški načrt narodnega iztrebljanja in uničevanja. Vsako pasivno taktiko je tedaj pomenilo počasno umiranje, je pomenilo korak bliže narodni smrti. Bilo so tedaj ljudje, ki so govorili o slovenskem ljudstvu, naj počaka, da ni je čas za upor, »da bi nas v upor vse pobralo« itd. To so bili ljudje, po katerih je upor zaslužnjena ljudstva in ga ni bilo prepričati, ljudje, ki so zaradi svojih lastnih interesov raje služili tujim narodnim silam kot pa lastnemu narodu in ki so v teku narodno-osvobodilne borbe v ogromni večini postali Italijanski klapci fasiističnega okupatorja. Ali slovensko ljudstvo ni poslušalo teh ljudi, sio je svoj pot, zaupalo je raje svojemu lastnemu silam, se združilo v Osvobodilno fronto in zapelo, skupno z ostalimi narodi Jugoslavije, vsenarodni upor, ki je v spominjal v močnejši upor. Poručenje in nove meje, pretrganje vsega nasilno zavezništva slovenskega ozemlja, od zelene Stigarske pa do sončne gore, od Korotana pa do Soče in Jadranskega morja, je tedaj slovensko ljudstvo v sredi fasiistične trdnjave je vzplamnela domovinska vojna proti nacističnemu okupatorju. Iz malih partijskih enot se je razvila resnično ljudsko narodno-osvobodilna vojska, ki je razbijača tolika po fasiističnemu okupatorju. Stoletne težnje slovenskega naroda po združitvi, samostojnem narodnem političnem, neodvisnosti in svobodi so sio silo planile na dan in dejanska osvoboditev slovenskega naroda v boju na zemlji in smrt za svoj narodni obstoj, so dejavnosti pridrlež svetovni antifasiistični fronti svobodoljubnih narodov in tako častno prispeval svoj delež - najpomembnejši skupni zmagi nad nacističnimi silami reakcije in fašizma.

Tri leta je slovenski narod v teki in nemaki borbi z italijanskimi silami pisal najpomembnejšo dobo svoje zgodovine. Po uspehih ljudske domovinske vojne je slovenski zemlji je bil pregan fasiistični okupator in strla oblast njegovih pomočnikov. Moglo je zadonela pesem borbe, mi se v svobodo.

Na se je poleglo prvo zmagovalno osvobodilno slovenskega ljudstva nad nacistično svobodo, ko nas je zadela nova krivica. Za obljubami po samoodloboji, svobodi in neodvisnosti narodov, so jih fasiistični svetovni vojni, ker so jih narodi, so se skrivale težnje dolotevne reakcionarne krugov v okrilju zadržanosti, tako na vzhodu kot na zahodu, da zmago nad fašizmom izločijo za novo zaslužjevanje narodov, da nove pretenzije po gospostvu nad svetom. Ti reakcionarni krogi se niso

Naša najslavnejša doba

SLOVENSKO ljudstvo praznuje danes, 27. aprila, desetletnico svoje Osvobodilne fronte, te edinstvene organizacije bojevnikov in graditeljev, bojevnikov za svobodo in neodvisnost svojega naroda ter graditeljev nove, socialistične družbe. Desetletnica Osvobodilne fronte je pa obenem desetletnica rojstva najslavnejše, junaške dobe v zgodovini slovenskega naroda.

Desetletje je za zgodovino narodov relativno kratko razdobje. Toda deset let obstajanja, bojev in dela Osvobodilne fronte je tako bogato razdobje, da se mora po bogastvu dogodkov, ki so se v njem vrstili, primerjati razdobju stoletij normalnega razvoja. V teh desetih letih se je slovensko ljudstvo stiri leta z orožjem in roki borilo proti fašističnim agresorjem in okupatorjem ter je v tem boju zmagalo; med tem bojem in s samim bojem za svojo svobodo in neodvisnost si je gradilo in končno zgradilo svojo lastno, ljudsko oblast; kmalu po zmagi nad okupatorjem je začelo naše ljudstvo skupaj z vsemi narodi Jugoslavije graditi materialne, gospodarske temelje socializma in je doseglo pri tem nezaslišane uspehe, ki so tem bolj pomembni, ker so rezultat zavednega dela in poštenosti vseh naših narodov. Med to našo socialistično gradnjo nas je doletela zloglasna kominformovska resolucija in kmalu bo tri leta odkar gradimo socializem v boju proti zločinški kampanji kominformovskih klevet, v boju proti gospodarskemu bojkotu, ki ga izvajajo proti nam voditelji Sovjetske zveze in njenih satelitov, in v boju za svojo neodvisnost, za ohranjanje svoje neodvisnosti, ki ga moramo sedaj biti proti hegemonističnim stremljenjem voditeljev Sovjetske zveze.

Hkrati z desetletnico Osvobodilne fronte praznuje torej slovensko ljudstvo tudi desetletnico najslavnejšega razdobja svoje zgodovine, desetletno razdobje polno junaških bojev, slavnih zmag, poštenega dela in uspehov socialistične gradnje, pa tudi težkih preizkušenj in razočaranj.

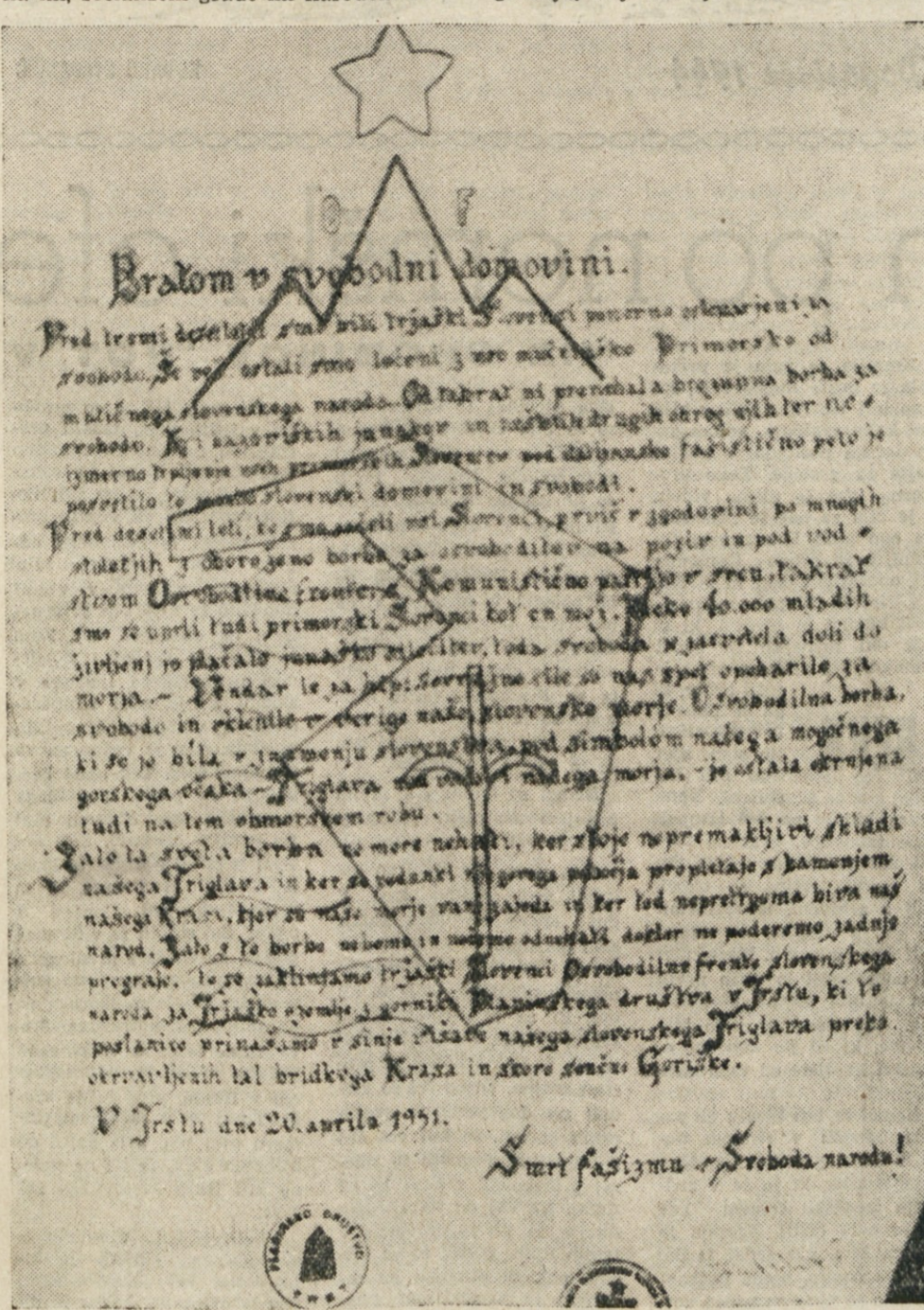
Najbolj so razočarali naše narode voditelji Sovjetske zveze. Začelo se je že med osvobodilno borbo, ko so voditelji Sovjetske zveze vsiljevali narodom Jugoslavije kralja Petra. Potem so se take in podobne stvari nadaljevale, dokler ni prišlo do zloglasne kominformovske resolucije. Do te resolucije je prišlo, ker se KP Jugoslavije ni mogla strinjati z metodami KP Sovjetske zveze, ker je KP Jugoslavije štela neodvisnost Jugoslavije in ker je bila in je vlada Jugoslavije v notranje zadeve katere koli države. Narodi Jugoslavije so bili in so še

Drži se, narod moj! Stoj za svoje pravice v Trstu, v Gorici, v Korotanu, povsod! Vem, da se boš, zakaj jasna je tvoja misel, ravna je tvoja pot!

Oton Župančič

vedno prepričani, da mora vsaka socialistična država, če je res socialistična, pomagati vsakemu narodu pri gradnji socializma. Voditelji Sovjetske zveze pa izvajajo proti socialistični Jugoslaviji gospodarski bojkot in so tako prizadejali našim, socializem gradečim narodom ob-

utno škodo. S tem pa, da so voditelji Sovjetske zveze s pomočjo Kominforma organizirali proti Jugoslaviji kampanjo klevet in laži, ki traja že skoro tri leta, s tem so prizadejali ogromno škodo vsemu socialističnemu in komunističnemu gibanju. Saj vnašajo tako v socialistič-

PERGAMENT, KI SO GA TRŽASKI PLANINCI
PONESLI NA TRIGLAV OB 10-LETNICI OF.

Načela OF družijo vse rodoljube v boju za narodni obstanek

Pravoslav

PROSLAVLJAMO 10. obletnico Osvobodilne fronte, vsenarodnega gibanja, ki pomeni za nas začetek novega razdobja naše zgodovine. Kdor ni sam doživljal veličastnega boja ali ga spremljal s čutečim srcem resničnega rodoljuba, ne bo mogel nikoli doumeti, kaj je za nas ta obletnica, kaj je bilo za nas osvobodilno gibanje, ki je nastalo kot naravni, viharji odgovor na smrtno obsodbo, ki sta jo bila nad našim narodom izrekli nacizem in fašizem. V tisti smrtni stiski so se bile v našem ljudstvu iznenada prebudile življenjske sile, ki so spale dolga stoletja. Zgodilo se je, česar bi nihče ne bil pričakoval od tako majhnega, hlapčevstva vajenega naroda - upri se je z golimi rokami mnogo močnejšemu sovražniku, da si ohrani golo življenje. Komunistična partija Jugoslavije, ki je imela tenek posluh za ljudske težnje in bogate izkušnje legalnega boja, je bila poklicana, da gibanje podžiga in ga vodi, mu daje vnanjo obliko in idejno vsebino. Ni potrebno, da bi z eno samo besedo utemeljeval nujnost in pravilnost tega boja, ker njegov potek in zmagoviti konec govorita za ti-

soč besed. Jugoslovanski narodi so zedinjeni v skupni borbi rešili svojo svobodo in neodvisnost, si zgradili novo državo na temeljih socialne pravičnosti in demokratičnih stremljenj delovnega ljudstva. Za nas narod posebej pomeni Osvobodilna fronta mejnik dveh dob, črto ločnico v slovenskem narodnem življenju. Nobenega dvoma ne more biti, da je Osvobodilna fronta rešila slovenski narod pogina, ki mu je vili vere v lastne sile in ga navdala s ponosnim svobodoljubjem. Pod vodstvom Osvobodilne fronte je bila v najtežjih dneh ustvarjena enotnost našega naroda, se je rodilo novo, dovršeno, živo slovensko občestvo.

To, kar je bila Osvobodilna fronta za vse Slovence, in še več, je bila tudi za nas, ki smo živeli izven meja skupne domovine. Nad dvajset let je nad nami visela smrtna obsodba, proti kateri smo se borili z vsemi silami in razpoložljivimi sredstvi, da si zagotovimo ali vsaj podaljšamo narodni obstanek. Izmučeni od nečloveškega narodnega in socialnega zatiranja, ki nas je vžgajalo v upornike, smo po razočaranju nad staro Jugoslavijo, ki nam ni mogla pomagati, enotno pozdravili Osvobodilno fronto kot svojo rešiteljico. Primorsko ljudstvo je bilo v svoji večini prvo narodno zavedno in politično zrelo, da bi se bilo dalo zapeljati od hlapčevskih prispevalcev, ki so mu prigovarjali, da naj čaka, čes da ga bodo drugi osvobodili, ali da bi se dalo zamamiti od okupatorja, ki mu je metal drobtinice narodnih pravic. Zavedalo se je, da ne sme čakati in nato za zeleno mizo moleodavati za svoje pravice, da ne bo zanje osleparjeno, kot je bilo osleparjeno po prvi svetovni vojni. Zavedalo se je, da mora pred vsem svetom s krvjo dokazati svojo voljo po svobodi, ne samo z besedo. In je to tudi dokazalo z velikimi materialnimi in človeškimi žrtvami, z odločnostjo in enotnostjo, ki nima primere, ki jo je hodilo skupaj z ostalimi Slovenci in jugoslovanskimi narodi in z njimi povezoval svojo usodo. Če so velike sile, kakor vemo, že med borbo delile med seboj Jugoslavijo v interesne sfere, si lahko mislimo, kakšni usodi je bilo prepuščeno Slovensko Primorje. Mirno lahko trdim, da bi v primeru, če bi se bila posredila zakulisna igra velikih sil, danes niti ena primorska vas ne bila svobodna. Da se to ni zgodilo, smo prepričani s krvavimi napori v znamenju načel Osvobodilne fronte in proti tujim računom osvobodili stotisoče Slovencev in Hrvatov. To je resnica, ki je ne morejo več spodbijati niti naši najhujši nasprotniki. Osvobodilni fronti so dolžni hvaleznost vsi tisti, ki se danes lahko narodno svobodno izživljajo in uživajo socialno pravičnost, kakor tudi vsi tisti, ki so po njeni zaslugi rešeni vsaj najsurvejših oblik fasiističnega nasilja.

Osvobodilna fronta, ki je naš narod vodila v trdnem boju in ga pripeljala do zmage, ga se vedno vodi v boju za državno neodvisnost in gospodarski napredek. Tako se je spojila s slovenskim narodom, da se v znamenju boja za resnico in pravico, za svobodo in napredek duhovno povezuje vse narodove dele, tako kot jih povezuje skupni jezik in skupna kultura. Nič ni bolj naravnega, kakor da se slovenski človek, naj živi kjerkoli in v kakršnihkoli okoliščinah, v smislu njenih načel bojuje za svoje narodne in socialne pravice, za demokratične svoboščine, kot med borbo povezan s tujerodnimi, resničnimi naprednimi silami delovnega ljudstva. Ni in ne sme biti tako različen pogled na svet in njega ureditve, da bi, kadar gre za vprašanje narodnega obstanka, resnični rodoljubi ne mogli najti skupnih poti in ciljev. To je dokazala Osvobodilna fronta v najtežjem trenutku naše zgodovine, to nam narekuje zdrava pamet v vsaki težki uri našega narodnega življenja. Načela Osvobodilne fronte naj ne bodo le bežen utrinek, ki zablisti in ugasne, temveč tudi luč, ki nas stalno vodi k uresničenju naših teženj. Z željo, da bi se danes tega dvojno zavedali, vam izročam tople pozdrave izvršnega odbora Osvobodilne fronte.

no ideologijo in v politično prakso moralo laži in nasilja. Namesto, da bi se, sledeč Leninovim naukom, vztrajno borili za zmago socialističnih načel povsod, pri reševanju vsakega političnega, gospodarskega in kulturnega vprašanja, pa tudi v vprašanju odnosov med narodi, so stopili na pot manevriranja s socialističnimi načeli, s čimer povzročajo nezaupanje do socialističnih načel, ne vero v socialistična načela in do gibanja, ki jih proglašajo. Mar je vse to socializem? Mar je to socializmu potrebno? Seveda ne! Socializem ne potrebuje ne laži ne manevriranja z njegovimi načeli.

V boju proti socialistični Jugoslaviji se poslužujejo voditelji Sovjetske zveze vseh mogočih političnih in gospodarskih oblik agresivnega pritiska.

(Nadaljevanje na 8. strani)

(Govor na proslavi OF 27. aprila 1951 v Trstu)

«PRIČNITE Z VSTAJO!»

BORIS MOZETIČ

ZAHTEVAMO:

- Popolno enakopravnost slovenščine z italijanščino v vsem javnem življenju!
- Razveljavljenje kr. dekreta od 7. IV. 1927 št. 494 o poitalijančenju slovanskih priimkov!
- Razveljavljenje kr. dekreta od 22. III. 1923 št. 900 o poitalijančenju slovanskih zemljepisnih imen!
- Ukinitve čl. 137 kazenskega in čl. 122 civilnega pravnega postopka o prepovedi rebe slovenščine na sodiščih!
- Ukinitve ukaza ZVU št. 183 in prekljo za Slovence sramotilne okrožnice conskega predsednika od 5. V. 1950!
- Namestitev sorazmernega števila slovenskega uradništva v vseh državnih, poldržavnih, pokrajinskih in občinskih uradih in podjetjih! (V uradih ZVU, sodiščih vseh stopenj, finančnem ravateljstvu, drž. železnicah, drž. bankah itd. itd...)

BAZA SKUPINE VDV IN SABOTAŽNEGA ODDELKA
V LONJERJU.

ePrimorski poročevalca»
ki je v redkih presledkih iz
hajal že prej, je bil obnov-
ljen. Pisali smo ga sprva sk-
raj izključno na sežudu —
Ales Bebler, Joža Vilfan, jaz,
zdravnik dr. Danilo Lokar
(psevdonim Vid Dobrin) in
poznaje Jožko Srebrnič. Pri-
morske ljudstvo je zahtevalo
odgovor na razna pereča
vprašanja, razglinitvi mi je
bilo treba razne dvome, ki
mi jih je vcepjala sovraža
na propagando, in mu dokla-
zovati nujnost nadaljevanja

(Nadaljevanje na 6. strani)

Pohod prvega primorskega bataljona

KDAJ IN KAKO JE PADEL NJEGOV KOMANDANT, STANE KOVAČ-SMELI

Kakor organizacija OF, tako se je tudi oboroženi upor v Slovenskem Primorju razvijal po ukazu Glavnega poveljstva in po navodilih CK.

Ze prva primorska četa, Pivška (sestavljali so jo sam Primorci), je prišla v Slovensko Primorje po ukazu Glavnega poveljstva. Jože Lemut - Šosa je bil pozneje odgovoren za zvezo s Slovenijo, odgovoren pri CK za njeno pravilno delovanje.

Po ukazu Glavnega poveljstva sta se v zim 1941-42 skušali prebiti čez mejo se dve četi, a jim ni uspelo.

Bila je to četa, ki jo je vodil Mile Spacapan - Igor.

Ko se je Sloveniji zaradi razmaha partizanstva ustanovile grupe odredov, se v odredih med odredi III. grupe omenja že tudi Primorski odred, ki naj bi se šele ustanovil (Glavno poveljstvo 30. 3. 1942, št. 1-4). Prav štab III. grupe odredov je prevzel skrb za razmah partizanstva v Slovenskem Primorju. V tem času, konec marca, se je četa Mileta Spacapana posredovala, da je prešla staro mejo.

Glavno poveljstvo je štab III. grupe večkrat opozarjalo na njegovo nalogo, da se primorske čete okrepi in postanejo samostojni odredi, tako mu piše 26. junija 1942. V tem ukazu štab III. grupe se posebej nalaga dožnost, da njegove čete vrše sistematično obveščevalno službo enad italijanskim posadkam v obmejnem pasu od Snežnika do Zirova, v pasu, na katerem bi bilo možno priti v Slovensko Primorje.

Vsi ohranjeni dopisi enot III. grupe odredov, Dolomitskega, Notranjskega, Krimškega in Kočevskega odreda večkrat omenjajo Slovensko Primorje. Tako zvezo iz poročila štaba Dolomitskega odreda (19. julija 1942 št. 100-1), da je ta imel zvezo z vipavskimi partizani, katerim je oddajal literaturo in pošiljal pošto. Bila je to zveza z vipavsko četo, ki jo je vodil tovariš Janko Premrl-Volko.

Konec julija 1942, prav v dobi, ko je III. grupa odredov, se prestala prvo fazo velike nemške ofenzive, ki jo je vodil general Mario Roberto, je štab III. grupe odredov v okoliščini bataljona Miloša Zidanskega formalno Primorski bataljon protovojniški pod poveljstvom tovariša Slavka Smelija - Staneta Kovaca. (Naredba štaba III. grupe 26.7.1942.) Bataljon bi moral po omenjeni naredbi štaba III. grupe svoje akcije usmeriti predvsem na proro Trst - Ljubljana. Stej je okoli 60 moč, večinoma Primorcev, srečno je sicer prekorčal mejo, ki je bila zaradi italijanske ofenzive močno zastražena, v Brkinih med Ostronjim brdom in Prelozami pa je bataljon padel v močne

italijanske zasede zapornega pasu. Po italijanskih poročilih (brzojav karab, Ilirske Bistrice 29.7.1942, poročilo Vojnega področja Videm 6. 8. 1942), je bilo 29. julija, ko sta na partizanski bataljon udarili kar dve italijanski koloni (artiljerijska kolona divizije Novara in letalska skupina policije in karabinjerjev). Italijani poročajo le o enem padlem in enem zajetem partizanu; bataljon se je po skupinah prebil in se odmakal nazaj čez mejo. Na umiku je komandant bataljona tovariš Smeli padel.

Smeliju so očitali, da je napravil napako, da je šel na slepo, da ni imel po-

vezave s primorskimi partizani (Slovenski zbornik 1945, A. Pirjevec; Na Primorskem so izkopali puške, str. 511). Nadaljnji študij in pregled virov pa nam daje nove ugotovitve.

Smeli je iskal in imel stike s primorskimi partizani in sicer z brkinsko četo, ki je nastala po boju na Nanosu 18. aprila 1942.) iz piske čete in prešla nato v sestav Zidanskega bataljona kot njegova 5. četa. Komandir te čete, Karlo Maslo, ki se je ranjen v boju 30. junija 1942 v Brkinih, zdravljen v bolnici Zidanskega bataljona, se je še ne popolnoma zdrav udeležil Smelijevega pohoda (Spomini K. Masla in A. Dolgana iz Ilirske Bistrice v Muzeju NO v Ljubljani, O tem

Ali datum 2. avgust drži? Italijanski viri iz te dobe govorijo o spopadu pri Mrzli jami (Grotta Freda) 1. avgusta 1942, kjer sta v boju z graničarskim oddelkom (G. A. F. - guardia alla frontiera) padla dva partizana (po-

glej tudi Spomini na partizanska leta I. 1947, D. Flis-Strela, Po Primorski, str. 50). Smeli je doživel svoj poraz zato, ker je prešel mejo prav ob III. ofenzivi, ko so Italijani imeli ob obmejnem pasu močne zapore, da bi preprečili prehod in umik partizanskim enotam z Notranjske na Primorsko. (Glej o tem »Ljudski tednik« 22.9.1950, št. 232, Dokumenti o narodnoosvobodilni borbi na Primorskem v letu 1942).

Smelijeve bataljon sicer ni bil na umiku, temveč na ofenzivnem pohodu, a kljub temu mu sreča ni bila mila. Če je bila kakšna krivda, je bila v tem, da partizanska obveščevalna služba ta čas ni bila še zadostno razvita, da je bila zveza z brkinsko, s 5. četo Zidanskega bataljona najbrž zelo ohlapna, da ta četa ni bila zadostno obveščena o sovražnih silah in njih namerah v Primorju.

Kot smrtni dan tovariša Staneta Kovaca - Smelija navaja Slovenski zbornik 1945, 2. avgust 1942, (skupina slik po strani 448). Mimogrede rečeno je napis pod sliko: »Komandant 1. bataljona Zidanske brigade takrat sploh še ni obstajal, bil je le bataljon, Smeli, ko je padel, tudi ni bil več komandant Zidanskega bataljona, marveč kot rečeno, novega Primorskega bataljona, ki je nastal iz protovojne Zidanskega bataljona (glej zgoraj omenjeno naredbo štaba III. grupe odredov).

Ali datum 2. avgust drži? Italijanski viri iz te dobe govorijo o spopadu pri Mrzli jami (Grotta Freda) 1. avgusta 1942, kjer sta v boju z graničarskim oddelkom (G. A. F. - guardia alla frontiera) padla dva partizana (po-

ročilo vojnega področja Trst-Distretto Territoriale di Trieste 1.8.1942).

To poročilo nam je znano tudi iz poročil italijanske obveščevalne službe vrhovnega poveljstva (Stato Maggiore 6.8.1942), ki dostavlja, da je Mrzla jama pri Knežaku. Ohranjeno je pa še tretje poročilo obveščevalne službe italijanskega Vrhovnega poveljstva z dne 19.8.1942, v katerem poroča, da je italijanski graničarski oddelek na gori Lom pri St. Petru na Krasu ujel v neki duplini na »Monte Nocetta« enega partizana in ga takoj ustrelil. Druga, ki se ni hotel predati pa

so ustrelili v duplini sami. (Vsa poročila v arhivu Muzeja NO v Ljubljani.)

Predvsem splošna opomba o italijanskih dokumentih. Ohranjeni italijanski dokumenti, med katerimi najdemo o istem dogodku več poročil različnih poveljstev, nam povedo, da so bili Italijani zelo površni pri označevanju krajev in zelo površni pri prepisovanju poročil.

Zato je verjetno, da so omenjena poročila skoraj gotovo poročila o enem in istem

dogodku, dasi ga prvo in drugo postavljata na 1. avgust, tretje pa na 3. avgust 1942. - Gore »Monte Nocetta«, omenjene v drugem poročilu, ni na zemljevidih italijanske izdaje; pač pa je Monte Nocetta (kota 1093, italijanskega zemljevida 1:100000), Monte Nocetta je gotovo napaden prepis. Mrzla jama - Grotta Freda je označena na zemljevidu Slovenske Matice; ta in kota 1093, ki je na zemljevidu Slovenske Matice ni, sta obe vzhodno od Jurca. Vse te domneve potrjuje Drago Flis - Strela (Spomini na partizanska leta I. 1947, Po Primorski, str. 50).

Ilustracija za črtico Ivana Cankarja: "Domovina, ti si kakor zdravje"

EDVARD SIEPANIČ

HRVATSKI JEZIK BUJŠTINE

Na neispisanem rubovima jedne stare glagolske knjige pronađen je ovaj zapis glagolice:

«Vital! Vita! Stampa naša gori gori, tako i ja oću da naša gori gori! 1482, miseca juna 26 dni, to bje pisano v grade Izole, to pisa po Jur, zakam iz Roča. Bog mu pomagaj! i vsem ki mu dobro oće!»

Taj kratki zapis služi nam kao hiljadama glagolskih zapisa na marginama starih hrvatskih glagolskih knjiga, jedino što taj zapis kriptično govori o rođenju i borbenosti zapisa iz srednjeg vijeka. Po gledajmo, međutim, godinu: 1482! Te godine nije ni na hrvatskom: ni na slovenskom jeziku postojala još nijedna štampana knjiga. Knjige su, isto kao i u ostalom svijetu, prepisivale rukom. Tek je bilo prošlo četrnaest godina od smrti Guterberga, pronalazača štampe. Prva hrvatska knjiga štampana je godinu dana kasnije nego što je »žakana« Jure iz Roča napisao one riječi, a to znači, da Hrvati nemaju tada još ništa štampano na svome jeziku, a ipak jedan mladi »žaka« (djakon) kliče od vesele u Izoli, kako »... naša štampa gori gori...«

Taj nam usklik pokazuje, da je Istra u to vrijeme bila u prvom planu tadašnjeg hrvatskog kulturnog stvaranja. Prema glagolskom mislu krbavskog kneza Novaka, viteza na dvoru Ljude-

vita I. Anžuina, što ga je on svojom rukom napisao 1368. god, izreza na u Veneciji slova za štampanje prve hrvatske knjige (1483.), a taj misao nalazio se od 1405. god. u selu Nugalje kod Roča u Istri, kao što na njemu i piše (1405, za vreme... kuplene biše te knjige ot kneza Petra, kneza Novaka sinu s Krbave za 40 zlatih i 5 i kupi je dobru muž župan Ivan, pridevkom Pirih, sin dotra mu, Crnka, i župan Martin, privedkom Mišulin. I v to vreme biše Pirih župan v Nugalje...).

Istra je, dakle, dala uzor, a vjerojatno i poticaj za štampanje prve hrvatske knjige.

Krbava, t. j. uža Hrvatska-Nugalje-Izola, a s druge strane Venecija kao centar štamparske vještine toga doba u ovom dijelu Evrope. I na toj relaciji jedan mladi »žaka«, koji na zapadnjaci rahu rabu Istre, u Izoli, na vratima Trsta, objavljuje, da »naša štampa gori gori« i da na on čete, da »naša štampa gori gori, neka dješa štampa gori gori, neka dješa štampa gori gori, neka dješa štampa gori gori, neka dješa štampa gori gori...«

Sto je žakan Jure radio u Izoli 1482. godine? Pa čno što su u tadašnjoj Koparskoj biskupiji i južnije u biskupiji Novigrad između Mirne i Dragonje, i po cijeloj Istri radili ostali glagoljasi »žakani« i popovi: služio je na strom crkvenoslovenskom jeziku misu propovedao hrvatskim ili slovenskim jezikom i pisao crkvene knjige, testamente, darovnice, zapise itd.

A tamo, gdje se pisalo glagolice, mislio starocrkvenim, slavenskim jezikom i propovijedao hrvatski ili slovenski, tamo su živjeli Hrvati ili, u Istri, Slovenci. Oni su živjeli i tamo, gdje se mislo samo latinski, kao na pr. u užoj Hrvatskoj oko Zagreba, ili oko Ljubljane, ili za postojanje hrvatskog (u Istri i slovenskog) jezika u nekom kraju glagolice nam je najjači i neoborivi dokaz. Nijedan drugi narod nije imao glagolice i za nijedne druge katolike nije se u crkvi mislo starih slavenskim jezikom. To nam za Istru potvrđuje i tršćanski biskup Eneja Silvije Piccolomini (1447-1450), kasniji papa Pio II., kada piše: »Istrani su danas Slaveni i govore svojim jezikom, a talijanskim se služe samo građani oba jezika« (Opera omnia, Basel 1871, str. 408-409).

Tako je bilo u neposrednoj okolini Trsta, a tako je bilo na Koparšini i Bujštini. Evo još nekoliko potvrda za kraj između Mirne i Dragonje, t. j. za onaj dio Istre u STT, gdje žive Hrvati.

Novigradski biskup Tomasi (1631-1655.) u svojoj knjizi »De Commentariis storico-geographicis della provincia del Istria« 1637. piše, da u »Materadi seljaci biraju svog župnika slavenske narodnosti«, a 1639. nalaze da se u »Brtionigi« kupi slavenski misal i slavi se tamošnju crkvu. Novigradski biskup Giorgio Darmiano (1655-1671) naredjuje, da se za crkvu u Brdu kupi staroslavenski misal, ritual i slavi, a biskup Gabrieli (1684-1717) izvješćuje, da je u »Tribanasi« našao 1693. glagoljasku crkvu ne knjige, a jedan od njegovih nasljednika, biskup Mazzecca (1725-1732) piše, da je u katedrali u »Nzeigradu« bila u upotrebi glagoljska liturgija, a isto tako i u »Novoj Vasi kod Brtonigle. Biskup Leon (1751-1776) na kraju je prigodom kanonske vizitacije u »Mamjani«, da se kupi glagoljski misal, a na biskupskoj sinodi od 27-29. augusta 1780. u Novigradu biskup Stratico zaključeno je, »da se mora svačemu privilegiji upotrebe glagolice u biskupiji, koji bi privilegiji htjeli neki uništiti«. Koparski biskup Antonio Maria Boromei (1713-1733) zahtjeva 1733. da kaptol u Piranu izabere za kapelana u »Savudriji« svećenika, koji zna hrvatski, jer stanovnici u Savudriji ne razumiju talijanski. Jedan od njegovih nasljednika (biskup Augusto Brutti 1733-1747) određuje 1742. da u »Kaštelu« može služiti svećenik, koji ne zna hrvatski (ilirski). God. 1779. je biskupski sinoda u Kopru zaključila, da se ne smije imenovati župnikom, koji ne zna slavenski (ilirski) jezik. a biskup Pavao Naldini (1686-1713) u svom izvješću papi »ad limina« 1687. piše, da ljudi na selu govore samo slavenski (ilirski), pa im se zbog toga i obavlja služba na ilirskom (slavenskom) jeziku.

Iz tih dokumenata se vidi, da je u cijelom današnjem kotaru Bujše bila svuda u upotrebi glagolica, osim u gradovima Bujje i Umag. A to znači - da su na teritoriju cijeloga kotara Bujje ljudi govorili isključivo hrvatski, izuzimajući Bujje i Umag i djelomično Novigrad.

Kakav je to bio hrvatski jezik, kojim se govorilo na Bujštini? Da li je to jezik nekih hrvatskih - talijanskih »hibrida« (križanaca), kao što su bili skloni da tvrde Comenij i Kandler, ili je to hrvatski jezik istovetan s jezikom u ostalim hrvatskim krajevima? Je li to neki »slavojstrijski« izvan okvira hrvatskog jezika, bez imena, gramatike i sintakse?

Ništa od toga! Hrvatski jezik Bujštine je dijalekt hrvatskog jezika, slično kao što je jezik Luke, Dalmacije, Slavonije dijalekt hrvatskog jezika; slično kao što je vencijski, fiorentinski, romanjolski dija-

lekt talijanskog jezika - s jednom razlikom: hrvatski jezik Bujštine je po svojim oblicima, sintaksi, fonetici bliži hrvatskom književnom jeziku, nego što je vencijski, romanjolski ili napuljski talijanski književni jezik.

Poznato je: hrvatski jezik ima tri dijalekta: kajkavski, štokavski i čakavski, prema upitnoj zamjenici (ka?, što?, ča?). Čakavski je dijalekt bio književni jezik u srednjem vijeku, u tom jeziku je pisao i »žakan« Jure iz Roča. Do prve polovine XIX. vijeka pisalo se i na kajkavskom i na štokavskom. Tada su Hrvati uveli jedinstveni književni jezik, a kao jedinstveni književni jezik uzeli su štokavski dijalekt, onako kao što su Talijani uzeli fiorentinski.

U Istri postoje sva tri hrvatska dijalekta, ali predvidno postoje samo dva: čakavski i kajkavski, ali u južnoj i zapadnoj Istri, gdje se inače upotrebljava »čaa«, svi oblici su štokavski, tako da taj govor ubrajamo u štokavski.

Čakavski i kajkavski je najstariji, štokavski je dijalekt mladji u Istri.

U koju grupu spada hrvatski jezik Bujštine?

Hrvatske govore Istre su protjevali su mnogi domaći i strani lingvisti. Jedan od njih je Mieczyslaw Malecki, profesor Krakovskog univerziteta, Poljska akademija nauka izdala mu je tridesetih godina djelo »Pregled istarskih govora«. Malecki je istarske hrvatske dijalekte studirao na licu mjesta, prvi put je u Istri bio 1928. god. Po Maleckome hrvatski jezik Bujštine nije čisti čakavski dijalekt, on ima i štokavskih primjesa, pa ga zove čakavsko-štokavski govor. Taj čakavsko-štokavski govor sačinjava posebnu grupu hrvatskih govora Istre, a proteže se od hrvatsko-slovenske etničke granice na Dragonji preko cijele Bujštine, prelazi Mirnu i ide na jug do iznad Trsta, zatim: ispod Kaštelira ravno na istok preko Karlova do po prilici pola puta između Grdosela i Cerovlja zahvaćajući Zamaš, Bračak i Motovun. Taj se čakavsko-štokavski govor dijeli u tri grupe: motovunski, kaštelirski i bujski. Motovunski ostaje izvan teritorija kotara Bujje, t. j. izvan STT, a kaštelirski se govori od Kaštelira pa preko Mirne do iznad Brtonigle, dok sav ostali teritorij Bujštine ima tako zvanu bujsku grupu čakavsko-štokavskog govora.

Čakavski dijalekt je osnova toga govora, a štokavske riječi i neki oblici infiltrirani su kasnije. Jer čakavski je najstariji dijalekt u hrvatskom dijelu Istre, njime su govorili prvi Slaveni, koji su se naselili na jug od Dragonje u ranom srednjem vi-

jeku, tim jezikom se pisalo na dvoru hrvatskih kraljeva i na njemu je napisan najstariji hrvatski pisani dokument, tako zvana Bašćanska ploča na Krku, pisana glagolicom u XI. vijeku. Tek između XV. i XVII. vijeka naseljuju se na Bujštinu tu i tamo štokavci iz Dalmacije, i oni unose u stari čakavski govor neke štokavske oblike, ali ti štokavci poprimaju od starijih čakavaca upitnu zamjenicu »čaa«, tako da se danas na Bujštini ne čuje nigdje »čaa« samostalno, već jedino »čaa«. Ali to »čaa« se razlikuje: jedan dio Hrvata Bujštine upotrebljava »čaa« mjesto »čaa«. Odatle ta razlika?

Pojava »čakavizma« ima i na Bujštini, isto kao i u ostalim hrvatskim krajevima, socijalne razloge: »čaa« upotrebljavaju u Lovranu, Lindaru, Bakru i t.d., a u okolic tih gradova govori se »čaa«. Oni, koji su bili bogatiji, samostalnjiji, na neki način otmeniji, htjeli su i u govoru podvući razliku između sebe i ostalih ljudi hrvatskog jezika, koji su bili ili siromašni kolonisti ili čak kmetovi. A na Bujštini su siromašnijim, socijalno nižim bili doseljenici iz Dalmacije i kasnije doseljenici iz Cijarije, koji su govorili »čaa«.

»čaa«. Zato su stariji doseljenici svojim »čakavizmom« podvlađivali razliku između njih i sebe. I tako imamo još i danas u mnogim krajevima Bujštine, na pr. u Crnom gradu, Brtonigli i t.d. neke familije, koje od starije govore samo »čaa«, iako se vremenom »čaa« i »čaa« mijesalo. (Taj proces se u Istri, u Labinskom rudarskom bazenu, vrši još i danas: stariji govore tamo »čaa«, a mladji, na pr. u Vinežu, govore »čaa«.

Stariji su bili seljaci, a mladji su postajali rudari, službenici, dakle po nekadašnjim, pojmovima socijalno viši. A osamdesetogodišnji hrvatski književnik Istre Viktor Car Emin, koji je iz Kraja kod Lovrana, priča, da bi njemu majka čala svaki put sanar, kada bi rekao »čaa«, jer da »govori kako cobana«.

Taj bujski čakavski (ili ponegdje čakavski) dijalekt hrvatskog jezika, koji ima i nekih štokavskih primjesa, sačuvao se do danas, ali - vrlo siromašan. Zadržao je zvukove i oblike, ali je izgubio jedan dobar dio svoga rječnika. To je najsiromašniji hrvatski dijalekt, a najmanjim brojem riječi. U evanđelju hrvatskom dijalektu, pa govorilo se tim dijalektom i u nazabitijskim planinskim selima, može se više izraziti negoli u čakavsko-štokavskom dijalektu hrvatskog jezika Bujštine.

Zašto je to tako?

Jezik je historijski fenomen, on se razja, razvija i umire. Na pr. latinski, etruski, sanskrit mrtvi su

ki govori v zvezi s Smelijem, da je »od napora zaostal«, da »se ustavili in ga dolgo brez uspeha iskali, nato ši naprej in se ustavili pri Mrzlem studencu nad Jureščami«. - Mrzli studenec je pa blizu Mrzle jame. Sledi, da se je zaostal; Smeli prebija po isti poti kakor tovariš Strela in njegova skupina, se zatekel v Mrzlo jama in tam padel. Bil je gotovo v italijanskem poročilu omenjeni drugi partizan, ki se ni hotel predati. Dan smrti je torej po naših poročilih, ki niso potrjena s dokumenti 2. avgust, po italijanskih je treba dati prednost prvemu poročilu, ki je datirano in poslano 1. avgusta 1942. Razumljivo je, da bomo v tem primeru morali bolj upoštevati italijanska poročila kot pa naša, ker gre za pisan vir.

Prehod Smelijevega primorskega bataljona, ki naj bi postal jedro novega Primorskega odreda se ni posrečilo. Zato se je organizacija tega odreda zaradi III. ofenzive, ki je v drugi polovici dosegla svoj višek v Roški ofenzivi zavlekla. Šele 27.8. 1942 je bila izdana naredba za ustanovitev Šoskega odreda.

Položaj v Primorju je bil različen od onega v centralni Sloveniji in zaostaja za njim. Primorje dobi šele svoj prvi odred, medtem ko slovensko partizanstvo med tretjo ofenzivo že preraste v slovensko vojsko s formacijami prvih brigad: Tomšičeve, Gubčeve, Cankarjeve in kmalu nato še Sercejeve, ki preidejo takoj v protiofenzivo proti okupatorju in proti organizirani belu gardi, ki je nosila italijanski uradni naslov Milizia volontaria anticomunista (M. V. A. C.), protovojna antikomunistična milica.

VOJKA SMUC,

MARIJAN SKERLAVAJ rojen v Trstu 13. VIII. 1925 umrl 25. I. 1945 (Mathausen)

ANTON PEROSSA rojen v Trstu 1. IX. 1925 padel 25. II. 1944

TEZEJ SAVRON rojen v Trstu 12. VI. 1911 padel 6. I. 1944 (Crnl vrh)

MARIJ STOK rojen v Trstu 19. VI. 1915 padel 3. X. 1943 (Istra)

ALDO CEBULEC rojen v Trstu 20. VI. 1927 padel 28. IV. 1945 (Trst)

RUDOLF LUKAN rojen v Trstu 14. IV. 1889 padel 22. V. 1944 (Tolminsko)

ALBIN MAZZUCCHIN rojen v Trstu 8. III. 1903 pogrešan 1. III. 1945

ZORO VERK rojen v Trstu 25. II. 1904 umrl 24. XII. 1944 (Mathausen)

BOGOMIR STOKA rojen v Trstu 10. XI. 1906 padel 30. IV. 1945 (Barkovlje)

KAREL RAUBAR rojen v Trstu 22. VI. 1913 padel 30. IV. 1945 (Trstenica)

ZAHTEVAMO:

- Enakopravnost slovenskega šolsiva z italijanskim!
- Samostojno upravo za slovensko šolsivol
- Državna oblast mora zajamčiti stalnost namestitve slovenskim šolnikom kot jo jamči italijanskim!
- Službena mesta na slovenskih šolah morajo biti sistemizirana!
- Slovenski pouk na tržaški univerzi!
- Priznanje visokošolskih in srednješolskih diplom jugoslovanskih šol!
- Otvoritev otroških vrtcev, osnovnih šol, zabavišč v sorazmernem številu z italijanskim!
- Primerne prostore za vse obstoječe šole in otroške vrtce!
- Za slovenske srednje šole je treba zgraditi v središču mesta vsa potrebna poslopja!
- Odpraviti vmešavanje vojaške policije pri nameščenju slovenskih šolnikov!

(Nadaljevanje na 9. strani)

GABROVICA GORI

Več kot 1500 fašistov, nacistov, domobrancev in policajev iz Trsta je obkolilo vas in njeno okolico ter jo med pretepanjem in ubijanjem ljudi požgalo

PINKO TOMAZIC.

FERDINANDO SALVINI
rojen v Trstu 16. VII. 1908
pogrešan 18. VIII. 1944

VIKTOR ZERJAL
rojen v Trstu 11. IX. 1915
padel 2. X. 1943. v Istri

ANGEL ZUBAN
rojen v Trstu 2. IV. 1926
padel 27. XII. 1944 (Cepovan)

ALOJZ FACCHINI
rojen v Trstu 22. IV. 1912
umrl 1943 (Rizarna)

EMIL COK
rojen v Trstu 27. VI. 1920
padel 20. IX. 1944 (Zemun)

MARIJ DEBELJAK
rojen v Trstu 3. III. 1922
padel 23. XII. 1943 (Korčula)

VLADO VALIC
rojen v Trstu leta 1915
padel 21. IX. 1943

RUGGERO HAAS
rojen v Trstu 26. XI. 1911
ustreljen 28. IV. 1945 (Opčine)

STELIO SVAGEL
rojen v Trstu 22. III. 1924
pogrešan 3. VII. 1944

JUST FABRIS
rojen v Trstu 1. XI. 1910
padel 7. VII. 1944 (Zaboršt)

Okrožje Slovenske Istre je imelo dva svoja centra. Čežarji so bili središče dela za ozemlje od levega brega Rižane do Dragonje in morja, Gabrovica pa je bila center za ozemlje od desnega brega Rižane do Slavnika — Trsta in morja. Poleg tega je bila Gabrovica tudi sedež glavnih oskrbovalnih baz, kurirskih zvez in skladišč. V vasi je bilo nešteto bunkerjev, vsi vaščani so sodelovali pri delu, vsi so vedeli za vse skrivnosti vasi.

Jutranji mrak je še ležal binkošne nedelje štirinajstidesetega nad raztrgim vzhodnim pobočjem Tičjana, ko so se pripravljali Milana, Anka, Milka in Mira v bunkerju na stepanskih njivah da zapuste skrivališče, kjer so prespali in odidejo na delo v notranjost okrožja. Milan odmakne vhodno kamelejo, pomoli iz luknje glavo in prisluškuje. Nenavada mu je, da sliši v rižanski dolini kamione. Oprezo zleze iz bunkerja, se dvigne na kolena in opazuje okolico. Brnenje motorjev je vse močnejše.

Zastane mu diš. Na desni vidi Nemce, ko gredo z naprednimi puškami v streljeh po pašnikih, njivah in vinogradih. Slišati je kričanje vojakov, ki posamezne strelce. Po strmi, vijugasti cesti od Rižane preko Rozarja pa leže počasi kot ostudna kača kolona zelenih kamionov.

Milan previdno povleče života nazaj v bunker in živi ostalim novico. Nemci delajo pogon.

Z največjo pazljivostjo zadel vzhodno luknjo in z orožjem v roki čaka posadka bunkerja na obrambo.

Venomer se sliši glasno govorjenje, vpijke, prav nad bunkerjem se sliši strela, neke pod Rozarjem odmevajo posamezni strelci. Ure mine, napetost ne popusti.

Pozno popoldne je že moralo biti, ko zasliši četverica okoli bunkerja korake.

«Jaz sem, Viktorija!» šepne skozi odprtino za zračenje — stepanska mladinka. «Nemci so odšli, vendar še malo počakajte. Se vrnem.»

Sonce je viselo na zahodnem obzorju med Tinjanom in daljnimi smaragdini hribi kot v precepu, ko so ilegalci ležali iz bunkerja na toplem majski zraku. Počel so ob zidu vinograde, se vsi pod vplivom napetosti in negotovosti prežvečevali dne, ko sta jim Viktorija in stepanski terenci na kratko povedala, domobranci in Nemci — več kot tisoč pet sto mož obkolili jutraj še v mraku Gabrovico. Obenem so obkolili okoliške vasi in delali preiskave po hišah, njivah, vinogradih, po potokih in grmovju. Vse polno jih je bilo. Streli so na vsakogar, kdor je bil izven vasi. Iz Gabrovice so odpeljali par kamionov ljudi, nato pa vas zažgali. Gorečo Gabrovico so imeli obkoljeno do poznega popoldneva, nakar so odšli. Pod Tinjanom so na pašnikih ustrelili dva možaka.

Med pripovedovanjem sta se vsa tresla od razburjenja. Četverica je pohitela, da pride čim prej do Gabrovice. Pogled nanjo je bil s stepanskim hribom zakrit, vendar je velik temen rumenorejav oblak kazal, kje je pogorišče.

Na vrhu hriba se pot prelomi v strmino, ki pelje v gabroviški polok. Na vrhu je gabroviška smajna, kjer pa se ponavadi vaški stariši in otročari krave. Le starega pastirja je opaziti danes, ko pase nekaj krav. Milan se približa pastirju, ki opazuje gorečo domačo vas, in išče primernih besedi. Ne ve, kako bi. Tudi ostali pristopijo k stariču in nemo gledajo v dolino.

«Ali niso lepe baklje, te naše hiše? Lepše gorijo, kot vse tržske hiše! Prekleti ban diti! Sicer pa, kaj to! Slušim pripovedovati, da tudi oni, Nemci, nimajo doma vse čisto. Pravi, da so jim z avio — že vse gladi, da s srh — ljaljem stari Gabrovčan.

Nameste besed žalosti in jadtovanja — besede ponosa. Ni jim ne bo pomagalo, fašistom, ne ubijanje, ne požiganje, njihovega konca ne more preprečiti noben omejen bes. Razdejana Gabrovica jim ne bo potolažila slabe vesti in ne odpravila zle slutnje o skorajšnjem njihovem poginu.

Spuste se po strmini v dolino. Slišati je prasketanje gorečih lesenih stropov. Vsa čas se zruši z močnim lomstenjem: s korci krita streha in stebel temnega dima s slapom isker truhne proti nebu.

Iz potoka se vzpenjajo po njivski cesti proti vasi. Na travniku med vinogradi je privezano na ojkam nekaj rešenih volov. Po tleh je raz-

metano razno pohištvo, perilo, odeje, posoda. Nekaj vaščanov se rešuje iz okolice gorečih hiš vredneje predmete. Na rešitev vasi niti misliti ni več. Ni vode, dokler pa je bila črna golazen v vasi, jim niso pustili reševati hiš. Na spodnjem koncu vasi stoji skupina mož in žena, med njimi so Luka, Slavec in še nekaj aktivistov. Stežka premagujejo razburjenje in ogorčenje, ko pripovedujejo o divljanju fašistov.

Vodstvo akcije je imela tržaška policija. V avtomobilu sredi vasi so imeli z oboje pokrite izdajalca, katerega pa je spoznala kuharica kurirske baze, ko so jo vojaki peljali mino. Pred dnevi se je mudil na abini bazi neki partizanski dezerter, ki ga je varnostna patrulja aretirala in je čakal na transport proti severu. V dnevih, ko se je zadrževal v Gabrovici, je opazil živahno vrvenje po va-

MILAN GUČEK

zaslišali. V klet so privedli domača otroka dvanajstletnega fantiča in desetletno dekletce, ter jima sprva ljubeznivo prigovarjali, naj povesta, kje je bunker. Ker vse hinavsko prizadevanje ni nič zaleгло, so zasliševanje spremenili. Prišli so jima viti in lomiti roke, držali ju za lase so tolkli njuni glavi ob zid, z okovanimi čevlji so jima drobili prste na bostih nogah.

Posadka treh ljudi v bunkerju je bila pripravljena na zadnjo, sicer brezupno obrambo in nato na — konec. Slišali so se iz kleti glasovi in jok mučenih otrok. Ali bosta vzdržala? Kje je bunker in

si in si je zapomnil posamezne hiše, kjer je predvideval važnejše centre. Na poti proti Pivki je ponovno pobegnil in se javil policiji v Trstu.

Tako je mogla takoj jutraj močna patrulja vdreti v Medvedovo hišo, kjer je bil v kleti bunker tehnik »Zena«. Najprvo so z železnimi palicami preiskovali stene, vendar bunkerja niso

zaslišali. V klet so privedli domača otroka dvanajstletnega fantiča in desetletno dekletce, ter jima sprva ljubeznivo prigovarjali, naj povesta, kje je bunker. Ker vse hinavsko prizadevanje ni nič zaleгло, so zasliševanje spremenili. Prišli so jima viti in lomiti roke, držali ju za lase so tolkli njuni glavi ob zid, z okovanimi čevlji so jima drobili prste na bostih nogah.

Posadka treh ljudi v bunkerju je bila pripravljena na zadnjo, sicer brezupno obrambo in nato na — konec. Slišali so se iz kleti glasovi in jok mučenih otrok. Ali bosta vzdržala? Kje je bunker in

kdo je v njem, dobro vesta, saj sta nosila posadki hrano. Iz kleti ni bilo slišati nič več joka, ne glasov. Kaj naj to pomeni? Napetost v bunkerju je bila še neznosna.

Otroka Gabrovčanov nista izdala skrivnosti hiše in vse vasi.

Iz mučevanja in da vendar uničijo neizsledeni bunker, so policisti zažgali hišo. Tudi pri Lovru so iskali skrivališče, ki bi moralo biti nekeje v hlevu. Vse so preiskali, a zaman. Tudi Lovro tovo hišo so zažgali.

V bunkerju pod hlevom, kjer je bilo glavno skladišče dragocenega sanitetnega materiala, je že par dni prebival pri urejanju skladišča okrožni sanitetni referent Imko. Čudno se mu je zdelo, da jutraj ni bilo k bunkerju domačih, da bi mu javili, da je zunaj brez nevarnosti. Kaj se je le moglo zgoditi?

Proti popoldnevu zasliši, kako pada nekaj težkega na strop bunkerja. Čakal je v pripravljenosti na najhujše. Slišati ni bilo ničesar več, le vroče je postajalo v bunkerju bolj in bolj. Z roko se dotakne stropa in se skoraj opeče.

Grobavi

LOJZE SPACAL

Upornost Istranov

Prva gibanja demokratičnega slovenskega ljudstva na Koprskem segajo daleč nazaj v leto 1885. Ze takrat so se začele manjše skupine ljudi sestajati in pogovarjati v takih imenovanih kmečkih osmicah (gostilnah). Pogovori so se sukali v začetku o domačih gospodarskih razmerah.

Iz tega malega začetka so se razvila pevska konzurna in tržna društva pri Čežarjih, v Dekanih, na Skofljah, pri Sv. Antonu, v Bertokih, Vanganelu in še drugje.

Nekaj let pozneje so si ljudje že izvolili svojega odposlanca, učitelja Valentina, ki je zastopal gospodarske, kulturne in politične koristi slovenskega ljudstva Koprškega na Dunaju.

Med prvo svetovno vojno so bili internirani vsi zavedni demokratični Slovenci in med njimi tudi Nazarij Pečarič iz Pobege.

Leta 1902 so bile očitne volje. Na teh volitvah so prvi nastopili tudi Slovenci, katere je organiziral Nazarij Pečarič skupno z drugimi zavednimi tovariši. Volitve so bile v bližini Kopra pri Sv. Mihaelu. Vsi naši volivci in tudi tisti zastopniki Slovencev, ki so prišli iz Trsta, so bili pred volitvami nekako obupani. Nazarij Pečarič pa je vse te spodbujal: «Ne bojte se, zmagata je naša! Ali ne vidite, kako sovražnik trepeta pred našo množico!»

V resnici je bila, kot se je potem pokazalo, zmagala na strani Slovencev, saj so imeli sto glasov večine. Na čast te velike volilne zmage so godoje iz Bertokov Pobege in Čežarjev zaigrale vsele koračnice.

V času prve svetovne vojne je bilo na desetine de-

setine dezerterjev in ujetnikov, ki se niso hoteli boriti proti srbskemu in ruskemu narodu. Mnogi so bili v Rdeči armadi. Veliko število slovenskih mornarjev se je udeležilo mornarske vstaje v Boki Kotorski in Pulju.

Takoj po prvi svetovni vojni se je začelo demokratično gibanje. Slovenski narodnjaki, komunisti in socialisti so igrali važno vlogo na političnem polju. V Istri so prihajali razni slovenski časopisi kot: «Edinost», «Novice», «Mali glas», «Delo» in «Lavoratore». Komunistična partija se je hitro razvijala in širila na podeželju. V obalni mestih pa so napredovali socialisti. Na časopis «Delo», glasilo kompartije, je bilo naročenih samo v najhujši vasi Čežarji 54 ljudi, pri Pobegeh pa 34. Enako je bilo razpisano naročništvo po drugih vaseh. Leta 1926 je vsaka vas imela svojo partijsko organizacijo — celico.

Ze leta 1921 so fašisti izvršili prvi napad na Marceze, kjer so bili popolnoma poraženi. Le malo od napadalcev si je z begom rešilo življenje. Drugi so napadli vasi Čežarje in jim je prišla na pomoč tudi vojska. Takrat so v tej vasi požgali več hiš in ubili tov. Bonina Saltafoša. Fašistična in imperialistična Italija je začela rušiti vse demokratične organizacije z namenom, da jih popolnoma zatire, kar pa ji ni uspelo.

Vrstile so se hišne preiskave in aretacije. Leta 1926 je bil interniran Rudolf Bernedič iz Trsta, tako da so osnove organizacije v Istri ostale na nekaj časa brez zveze. Delale pa so še nedeje samostojno. Pozneje so te organizacije obile zvezo s Trstom, Krasom,

Gorico, Reko, Ljubljano in centrom, ki je bil takrat v Parizu. Leta 1927 je prišel v Istru tov. Albin Vodopivec, ki je pomagal utrditi našo organizacijo in jo povežati.

Leta 1929 so fašisti vršili množične aretacije v vaseh Pobege, Čežarji, Marceze, Lopar in drugod. Posebno sodišče v Rimu je takrat obsodilo Rudolfa Marsiča na 20 let ječe, več drugih pa od 10 do 19 let ječe, nekaj pa je bilo konfiniranih. Iz druge skupine, ki je takrat prišla pred sodišče, je bil Ernest Vatovec obsojen na štiri leta, nekateri pa na tri leta zapora.

Leta 1932 so kmetske organizacije množično manifestacije proti davku. Te manifestacije so bile v Kopru, Dekanih in drugih vaseh. Kot represalijo so fašisti znova vršili množične aretacije in je bil aretiran tudi voditelj Vidaj Kolarič in obsojen v Rimu na 12 let zapora. Ponovne množične aretacije so bile leta 1933 in 1934. Takrat je bil ponovno aretiran tudi Vatovec Ernest s tremi brati in obsojen na 12 let zapora.

Vse to pa revolucionarnega dela ni moglo zatrejti in osnovne partijske organizacije so kar naprej delovale. Ljudstvo je bilo vedno tesneje strnjeno okoli svojih voditeljev. Ko je izbruhnila druga svetovna vojna je fašizem znova začel množično pošiljati ljudstvo v internacije in v mlade ljudi v tako imenovane bataljone (battaglione speciale). 8. septembra 1943 pa je napadli čas, ko se je vse ljudstvo množično dvignilo v oborožen upor za svobodo in neodvisnost.

E. V.

BOŽIČNI RAČUN Z GOSPODINON BENEDETON

○○○

Sjor Benedeto, Božič je, lito je kraj, a mi imamo
jeden stari račun.

kako su i moji stari vajk z tvojima imati, zaš oni su se dobro zmež sebe poznali. Cuda lit si ti stari h van u grad hodili, za duge, robuho i kastige teške su solde nosili. I dobri su stari bili, kad bi cekine brojili, ko ne, vi ste lako rinuli kračun.

Sjor, naš račun je suma svih starih računi, ja niman bisage pune sira i mrsa, i ne nosin dare od našega trsa, ja iman samo dva gole ruke i njih prez kosira i moš mi ni za pason, trda je naša vira i ontar, kad su naše hiše prazne a pržuni punt.

Sjor, za posle naših starih iz tvojih libri se zna. jeno z drugin tako za blizu tri stotine lit, sjori i ščavi su bili jedan skupan svit. Sjori ki pišu, robu prodaju i zapovijadu, ščavi ki sebi zalogaše od usta okidaju, i van gori na brigu nose sve ča je bolje, za vas je delalo čilo prostrano polje. Tvoj did je sina u školu u Benece sli, a moj je svega svoga vika školju na krovu ima.

Sjor, piši, ti bolje umiš, prvo ča mi smo van dali: Tristo lit svoje mladosti, deset kolini prez radosti, i milijune jakih tečakih ruk, da hi je skupiti ki lip bi bija puk. Ča kosti, ča šil, ča žulji, ča bistrih oči i glav, ča žvoti i svaki je bija jedar i zdrav. Svi su se oni za vas pokopali.

Ča diš, mi da smo došli na vaše, rečimo, piši i to, ma notaj da nismo došli goli. Mi smo bili dobro spravljani, bisni, jaki, ko čes i oholi. Puška na ramenu, nož na trbuhu, za pason kosir. Klabuk na bok, kako da gremo na pir. Već ontar smo spali na postelji i znali ča su postoli i svojih jezikon umili lipo kako se Boga molit. Siti kruha i kaše.

I čare smo sobon donesli i zdile, lonce, čaše i žlice, matike, kose i srpe, strpce, korita, lopate i vile, i sve sime kakono Noje i životinje se su nan se činile. Viru smo već u srcu nosili i imali pretelje Jake, po svih glavica i putih svoje domaće štrige i vukodlake.

A kad smo veseli bili, mi smo se tukli, neka svo selo se strese, samo smo svoje pisme pivali i svoje plesali ples, pod mih i roženice.

Ti znaš ča mi je od tih tri sto lit dela ustalo. Gole strane prez grane, vrganj i brana ča did je ukova, do njivice skalja, ne biš hi useja, ni ki bi ti hi darona, dva ruke i kosti, ke su uresle od zemlje i stine i malo bistrine, da vidin tvoje posle fine. Ča ne, to ča je ustalo, je tuda gustalo.

Ma sjor, ja san pravilčan, piši ča mi smo od vas prijali.

Banak i manestru na njemu, pašade i pirune, brudet i in teča, palentu i makarune, kavalete i kučete, koltrine i koltrine, gospodske kalce, i fine ženske škarpine. Od vas smo doznali imena rib i kako hi triba loviti, stinu dilati i z brodi po moru jadriti. Štiparski miriti robu i to smo lako spoštali.

Sjor, sad sumaj, da budu računi čisti, ko san ja dužan, ja ču platiti, ko ne ču ni jisti. A ko si ti dužan, ne pitan ti nis, samo neka je mir. Sve ča je staro se briše i samo novo se piše, za novo ima svaki na novo da brusi kosti.

MATE BALOTA

(Iz pesniške zbirke «DRAGI KAMEN»)

ZAHTEVAMO:

- Povračilo po fašističnih tolpah požganega Narodnega doma in zgradih kulturnega in gospodarskega sedeža tržaških Slovencev!
- Povračilo po fašistih požganih ali nasilno odvlečen narodnih domov v Rojanu, Barkovljah, Sv. Ivanu, Sv. Jakobu, Sv. Križu, Proseku, Trebčah in drugod ali pa zgraditev novih domov!
- Za slovenske gledališke predstave sorazmerno uporabo občinskega gledališča «Verdi»!
- Slovenski umetnosti in znanosti je treba dati iz javnih sredstev podporo sorazmerno s podporami, ki jih uživajo Italijani!
- Odstranitev vseh obstoječih ovir za kulturno povezavo tržaških Slovencev z matičnim narodom tako kot ni ovir za kulturne stike Trsta z Italijo!

ŠOLA V BORBI ZA SVOBODO PRIMORSKE

ŽE MED BORBO JE ŠTEVILO SLOVENSKE ŠOLE NA PRIMORSKEM DOSEGLA 340 S 16.158 UČENCI IN 481 UČITELJI - BENEŠKI SLOVENCJI PA SO S ŠOLSKIM LETOM 1944-45 DOBILI PRVIČ V ZGODOVINI ŠOLE V SVOJI MATERINSČINI

Fašizem se je na naših tleh proslavil tudi z množičnim zapiranjem in obsojanjem slovenskih rodoljubov. Samo na Proseku - Kontovelu je bilo, kakor govori napis na razstavi OF, 102 Prosečanov in Kontovelci 116 let v zaporu in internaciji, 4 pa so bili obsojeni od posebnega sodišča na 75 let ječe

Razstavo OF so priredili tudi na Opčinah, to je v oni slovenski vasi, kjer so fašisti dvakrat streljali naše borce za svobodo. Prvič Tomažiča in tov. drugi pa 71 talcev

Razstava Osvobodilne fronte v Viživljah. Na stotine dokumentov pričajo, da je vsaka naša slovenska vas zavestno sodelovala v krvavi borbi za svobodo

Neposredna okolica Trsta je bila vsa preprežena s partizanskimi postojankami. Mnogo jih je bilo tudi po domovih vaščanov v Padričah, kar pričajo razstavljene slike in grafiki na razstavi OF v Padričah

Prva razstava ob 10. obletnici Osvobodilne fronte na našem ozemlju je bila v Slednju. Številni dokumenti pričajo, da so bili Sledenjci med prvimi, ki so sledili pozivu Osvobodilne fronte na borbo

Kako velika je bila želja primorskega ljudstva po slovenski besedi se je pokazalo 1. 1943, ob razpadu fašistične Italije prav pri ustanavljanju slovenskega Primorja, kjer je fašistični režim storil prav vse, da uniči slovenstvo. Kako neprimljeno je bilo fašistično učiteljstvo in kako se je zavedalo svoje krivde nad slovenskim prebivalstvom smo lahko videli iz tega, da niti ena učna moč ni ostala na svojem mestu in da je vse italijansko učiteljstvo v prvih dneh svobode pobegnilo. Vseh trinajst let fašističnega terorja ni moglo uničiti ljubezni do slovenskega jezika. Matere so na skrivaj učile svoje otroke brati in pisati v slovenskem jeziku in budile ljubezen do domače govorice. Dokaz temu so bili slovenski abecedniki, stari preko dvajset let, ki so takoj ob osvoboditvi leta 1943, med drugimi slovenskimi knjigami prišli na dan.

Zato ni čudno, da so se takoj pričele odpirati šole. Tam ob Gorici - gorški fronti - so v septembru gmejni topovi. Nemci so se pripravljali na ofenzivo preko Primorske, a ljudstvo po vaseh je odpiralo šole. Narodno-osvobodilni svet za Primorsko Slovenijo je 22. oktobra 1943 s svojo prvo okrožnico okrožnim NOO, podpisano od tov. Franceta Bevka, naj se v Primorski Sloveniji odpirajo šole, samo pod pogoji, kar je ljudstvo že v mnogih vaseh storilo. V poročilih, ki so prihajala in med katerimi je bilo prvo iz Baškega okrožja, so NOO javljali, da so šole že odprte. Ker ni bilo dovolj kvalificiranega učiteljstva na razpolago, so poučevali ljubitelji mladine, ki so bili vsaj za silo večji slovenskega branja in pisanja. Ne moremo tu govoriti o neki metodični in didaktični strokovnosti tega pomožnega učnega kadra. Prav vse je pa gnalo veliko ljubezen do učence se mladine in ljubezen do materinega jezika. Zato tudi uspehi te prve dobe niso bili majhni. Tudi starejša mladina, ki je obiskovala samo italijanske šole je hotela zamudno nadoknaditi. Ustanavljali so se po vaseh večerni tečaji, kjer so se učili brati in pisati iz različnih knjig, ki so prišle na dan iz različnih skrinjav.

Da se šole še bolj približajo ljudstvu, je Pokrajinski NOS dne 31. oktobra 1943 izdal okrožnico, da se v krajih, kjer so odprte šole postavijo roditeljski sveti. Navodilo je bilo tako, da naj NOO imenujejo v roditeljske svete po 5 članov in to iz vrst učiteljskega šola, staršev, krajevne organizacije OF, SPZZ itd. Vmes pa različni vdori okupatorja, srečavanja in ogibanja sovražnih patrol, Konference učiteljstva so se vršile nekoliko drugače kot danes. Okoli vasi smo postavili straže, straža je bila pred prostorom, kjer je bila konferenca in šolski nadzornik je istočasno, ko je dajal navodila, moral z ostalim učiteljstvom biti pripravljen na napad. Zgodilo se je, da je bila šolska konferenca tri-

krat dnevno prekinjena, zaradi dvakratnega vdora okupatorja in končno zaradi letalskega napada.

Vse to niso bile največje težave. Šole so nam požigali in so se morale seliti v priročne hiše, skednje in kolikaj odgovarjajoče prostore. Najtežje je bilo po-

manjkanje osnovnih potrebščin za pouk. Manjkalo je šolskih knjig, papirja in navodil za pomožno učiteljstvo. Zato je že decembra 1943 začel NOS izdajati za šolsko mladino »Mladni rod«. Prva številka je bila natisnjena v 400 izvodih. To je bilo poleg abecednika »Prvi koraki« šolske berilo.

Razmah šolstva je bil tako velik, da je 30. decembra 1943 imenoval NOS za pokrajinskega šolskega nadzornika tov. Henrika Zdešarja. V januarju je obiskal takratno Baško, Idrijsko, Vipavsko, Brkinsko, Pivško okrožje. Te »inspekcije« pokrajinskega nadzornika seveda ne moremo primerjati z današnjimi ogledi. Polna so bila raznih dogodkov, veselih in žalostnih presenečenj. Potovanje se je vršilo preko kurirskih postojank z zato predpisano »propustnico«. Vse premalo je zgodovina narodnoosvobodilne borbe pisala o teh naših junakih. Izbrani borci so bili to, najbolj predani in mnogo okrvavljeni pošte je pričalo o njihovem težkem delu. Potovanje preko postojank je marsikomu še danes v spominu.

Večina potovanj se je izvršila v teku noči, mimo sovražnih postojank in to dostikrat za redne razmere po nepristopnih potih. Oviore za kurirje ni bilo. Ne vremenske ne zgrade, ne narasle reke, niti sovražne ofenzive niso tega rednega prometa zadržale. Nerodno je bilo za potnika samo to, da je v eni noči dostikrat menjal do tri ali še več svežih kurirjev, ki ob izvrševanju svoje službe niso imeli nobenega obzira do dostikrat zelo utrujenega sopotnika. Lahko pa rečem, da sem na vseh potovanjih, ki jih ni bilo malo, srečal med kurirji samo predane, hrabre in požrtvovalne tovariše.

Nočnemu potovanju so sledile dnevne inspekcije, šolske konference in večerni sestanki z mladino, vsako organizacijo OF, SPZZ itd. Vmes pa različni vdori okupatorja, srečavanja in ogibanja sovražnih patrol, Konference učiteljstva so se vršile nekoliko drugače kot danes.

Okoli vasi smo postavili straže, straža je bila pred prostorom, kjer je bila konferenca in šolski nadzornik je istočasno, ko je dajal navodila, moral z ostalim učiteljstvom biti pripravljen na napad. Zgodilo se je, da je bila šolska konferenca tri-

krat dnevno prekinjena, zaradi dvakratnega vdora okupatorja in končno zaradi letalskega napada.

Vse to niso bile največje težave. Šole so nam požigali in so se morale seliti v priročne hiše, skednje in kolikaj odgovarjajoče prostore. Najtežje je bilo po-

manjkanje osnovnih potrebščin za pouk. Manjkalo je šolskih knjig, papirja in navodil za pomožno učiteljstvo. Zato je že decembra 1943 začel NOS izdajati za šolsko mladino »Mladni rod«. Prva številka je bila natisnjena v 400 izvodih. To je bilo poleg abecednika »Prvi koraki« šolske berilo.

Razmah šolstva je bil tako velik, da je 30. decembra 1943 imenoval NOS za pokrajinskega šolskega nadzornika tov. Henrika Zdešarja. V januarju je obiskal takratno Baško, Idrijsko, Vipavsko, Brkinsko, Pivško okrožje. Te »inspekcije« pokrajinskega nadzornika seveda ne moremo primerjati z današnjimi ogledi. Polna so bila raznih dogodkov, veselih in žalostnih presenečenj. Potovanje se je vršilo preko kurirskih postojank z zato predpisano »propustnico«. Vse premalo je zgodovina narodnoosvobodilne borbe pisala o teh naših junakih. Izbrani borci so bili to, najbolj predani in mnogo okrvavljeni pošte je pričalo o njihovem težkem delu. Potovanje preko postojank je marsikomu še danes v spominu.

Večina potovanj se je izvršila v teku noči, mimo sovražnih postojank in to dostikrat za redne razmere po nepristopnih potih. Oviore za kurirje ni bilo. Ne vremenske ne zgrade, ne narasle reke, niti sovražne ofenzive niso tega rednega prometa zadržale. Nerodno je bilo za potnika samo to, da je v eni noči dostikrat menjal do tri ali še več svežih kurirjev, ki ob izvrševanju svoje službe niso imeli nobenega obzira do dostikrat zelo utrujenega sopotnika. Lahko pa rečem, da sem na vseh potovanjih, ki jih ni bilo malo, srečal med kurirji samo predane, hrabre in požrtvovalne tovariše.

Nočnemu potovanju so sledile dnevne inspekcije, šolske konference in večerni sestanki z mladino, vsako organizacijo OF, SPZZ itd. Vmes pa različni vdori okupatorja, srečavanja in ogibanja sovražnih patrol, Konference učiteljstva so se vršile nekoliko drugače kot danes.

Okoli vasi smo postavili straže, straža je bila pred prostorom, kjer je bila konferenca in šolski nadzornik je istočasno, ko je dajal navodila, moral z ostalim učiteljstvom biti pripravljen na napad. Zgodilo se je, da je bila šolska konferenca tri-

krat dnevno prekinjena, zaradi dvakratnega vdora okupatorja in končno zaradi letalskega napada.

Vse to niso bile največje težave. Šole so nam požigali in so se morale seliti v priročne hiše, skednje in kolikaj odgovarjajoče prostore. Najtežje je bilo po-

manjkanje osnovnih potrebščin za pouk. Manjkalo je šolskih knjig, papirja in navodil za pomožno učiteljstvo. Zato je že decembra 1943 začel NOS izdajati za šolsko mladino »Mladni rod«. Prva številka je bila natisnjena v 400 izvodih. To je bilo poleg abecednika »Prvi koraki« šolske berilo.

Razmah šolstva je bil tako velik, da je 30. decembra 1943 imenoval NOS za pokrajinskega šolskega nadzornika tov. Henrika Zdešarja. V januarju je obiskal takratno Baško, Idrijsko, Vipavsko, Brkinsko, Pivško okrožje. Te »inspekcije« pokrajinskega nadzornika seveda ne moremo primerjati z današnjimi ogledi. Polna so bila raznih dogodkov, veselih in žalostnih presenečenj. Potovanje se je vršilo preko kurirskih postojank z zato predpisano »propustnico«. Vse premalo je zgodovina narodnoosvobodilne borbe pisala o teh naših junakih. Izbrani borci so bili to, najbolj predani in mnogo okrvavljeni pošte je pričalo o njihovem težkem delu. Potovanje preko postojank je marsikomu še danes v spominu.

Večina potovanj se je izvršila v teku noči, mimo sovražnih postojank in to dostikrat za redne razmere po nepristopnih potih. Oviore za kurirje ni bilo. Ne vremenske ne zgrade, ne narasle reke, niti sovražne ofenzive niso tega rednega prometa zadržale. Nerodno je bilo za potnika samo to, da je v eni noči dostikrat menjal do tri ali še več svežih kurirjev, ki ob izvrševanju svoje službe niso imeli nobenega obzira do dostikrat zelo utrujenega sopotnika. Lahko pa rečem, da sem na vseh potovanjih, ki jih ni bilo malo, srečal med kurirji samo predane, hrabre in požrtvovalne tovariše.

Okoli vasi smo postavili straže, straža je bila pred prostorom, kjer je bila konferenca in šolski nadzornik je istočasno, ko je dajal navodila, moral z ostalim učiteljstvom biti pripravljen na napad. Zgodilo se je, da je bila šolska konferenca tri-

krat dnevno prekinjena, zaradi dvakratnega vdora okupatorja in končno zaradi letalskega napada.

Vse to niso bile največje težave. Šole so nam požigali in so se morale seliti v priročne hiše, skednje in kolikaj odgovarjajoče prostore. Najtežje je bilo po-

manjkanje osnovnih potrebščin za pouk. Manjkalo je šolskih knjig, papirja in navodil za pomožno učiteljstvo. Zato je že decembra 1943 začel NOS izdajati za šolsko mladino »Mladni rod«. Prva številka je bila natisnjena v 400 izvodih. To je bilo poleg abecednika »Prvi koraki« šolske berilo.

Razmah šolstva je bil tako velik, da je 30. decembra 1943 imenoval NOS za pokrajinskega šolskega nadzornika tov. Henrika Zdešarja. V januarju je obiskal takratno Baško, Idrijsko, Vipavsko, Brkinsko, Pivško okrožje. Te »inspekcije« pokrajinskega nadzornika seveda ne moremo primerjati z današnjimi ogledi. Polna so bila raznih dogodkov, veselih in žalostnih presenečenj. Potovanje se je vršilo preko kurirskih postojank z zato predpisano »propustnico«. Vse premalo je zgodovina narodnoosvobodilne borbe pisala o teh naših junakih. Izbrani borci so bili to, najbolj predani in mnogo okrvavljeni pošte je pričalo o njihovem težkem delu. Potovanje preko postojank je marsikomu še danes v spominu.

sko. Slovenska Istra, Brkinsko, Pivško in Tržaško okrožje. V Benečiji v tem šolskem letu se niso imeli slovenskih šol. Pričelo se je odpirati šole v šolskem letu 1944-45, ko je prišel v te kraje okrožni šolski nadzornik Oskar Venturini. Po podatkih, ki jih imamo iz posameznih okrožij je bilo največje število 340 šol na Primorskem, ki so bile organizirane in nadzorovane od naših oblasti. Te šole je obiskovalo 16.158 učencev. Vsega učiteljstva, ki je poučevalo na naših šolah je bilo 481 in od tega kvalificiranih samo 98, vsi ostali, 383, so bili ne-kvalificirani.

Za človeka, ki ne more razumeti vse revolucionarnosti te dobe je to razmerje nerazumljivo in gotovo postavlja vprašanje kakšno je bilo to šolstvo. Odgovorim z besedami dobro kvalificirane učiteljice tov. Pahor Minke - Tone, okrožne šolske nadzornice za Vipavsko: »Kar se tiče splošnega šolskega uspeha se popolnoma nič ne ločijo oni učenci, ki so imeli poklicne učitelje, od tistih, ki so imeli nepoklicne. V teh ljudeh je bilo ogromno ljubezni in neverjetne predanosti stvari. Ta ljubezen, idealizem in neustrašnost je rodila za tiste čase, ko smo morali iz nič ustvarjati nekaj novega, vse te uspehe. To so bili pravi borci in služijo še danes lahko vsemu našemu učiteljstvu za vzgled, kaj lahko stori ljubezen in vera v smago naroda, ki se bori za svoj obstanek, za svojo svobodo. Gotovo je ena izmed lepših strani zgodovine našega šolstva, če ne ena izmed najlepših.

V šolskem letu 1944-45 je iz prvotnih 13 okrožij ostalo le 5 okrožij in sicer: 1. Zgodovinsko-primorsko okrožje z okrožnim šolskim nadzornikom Oskarjem Venturinom, ki je prevzel postopno po tov. Saši Dominiku. To okrožje je obsegalo bivšo Tolminsko, Brkiško in Beneško okrožje, v katerem so kot okrožni šolski nadzorniki delovali tovarši: Ludvik Vitez, Marija Rot in Saša Dominiko.

2. Srednjeprimorsko okrožje je v katerem je bil nadzornik Drago Pahor. To okrožje je združevalo bivšo Gorisko, Vipavsko in Kraško okrožje, v katerih so opravljali posle šolskih nadzornikov Danica Poberaj, Minka Pahor in Vinco Vouk.

3. V južnoprimorsko okrožje je bila postavljena prvotno tovaršica Zora Serbak kot šolska nadzornica, katero je pozneje nadomestila tov. Marija Majnik. To okrožje je obsegalo bivše Pivško in Brkinsko okrožje ter Slovensko Istro, v katerih so bili naslednji okrožni šolski nadzorniki Breda Preinč, Marica Čepe in Mirko Kapel.

4. V severnoprimorsko okrožje je bila imenovana za šolsko nadzornico tov. Marin-

sko. Slovenska Istra, Brkinsko, Pivško in Tržaško okrožje. V Benečiji v tem šolskem letu se niso imeli slovenskih šol. Pričelo se je odpirati šole v šolskem letu 1944-45, ko je prišel v te kraje okrožni šolski nadzornik Oskar Venturini. Po podatkih, ki jih imamo iz posameznih okrožij je bilo največje število 340 šol na Primorskem, ki so bile organizirane in nadzorovane od naših oblasti. Te šole je obiskovalo 16.158 učencev. Vsega učiteljstva, ki je poučevalo na naših šolah je bilo 481 in od tega kvalificiranih samo 98, vsi ostali, 383, so bili ne-kvalificirani.

Za človeka, ki ne more razumeti vse revolucionarnosti te dobe je to razmerje nerazumljivo in gotovo postavlja vprašanje kakšno je bilo to šolstvo. Odgovorim z besedami dobro kvalificirane učiteljice tov. Pahor Minke - Tone, okrožne šolske nadzornice za Vipavsko: »Kar se tiče splošnega šolskega uspeha se popolnoma nič ne ločijo oni učenci, ki so imeli poklicne učitelje, od tistih, ki so imeli nepoklicne. V teh ljudeh je bilo ogromno ljubezni in neverjetne predanosti stvari. Ta ljubezen, idealizem in neustrašnost je rodila za tiste čase, ko smo morali iz nič ustvarjati nekaj novega, vse te uspehe. To so bili pravi borci in služijo še danes lahko vsemu našemu učiteljstvu za vzgled, kaj lahko stori ljubezen in vera v smago naroda, ki se bori za svoj obstanek, za svojo svobodo. Gotovo je ena izmed lepših strani zgodovine našega šolstva, če ne ena izmed najlepših.

V šolskem letu 1944-45 je iz prvotnih 13 okrožij ostalo le 5 okrožij in sicer: 1. Zgodovinsko-primorsko okrožje z okrožnim šolskim nadzornikom Oskarjem Venturinom, ki je prevzel postopno po tov. Saši Dominiku. To okrožje je obsegalo bivšo Tolminsko, Brkiško in Beneško okrožje, v katerem so kot okrožni šolski nadzorniki delovali tovarši: Ludvik Vitez, Marija Rot in Saša Dominiko.

2. Srednjeprimorsko okrožje je v katerem je bil nadzornik Drago Pahor. To okrožje je združevalo bivšo Gorisko, Vipavsko in Kraško okrožje, v katerih so opravljali posle šolskih nadzornikov Danica Poberaj, Minka Pahor in Vinco Vouk.

3. V južnoprimorsko okrožje je bila postavljena prvotno tovaršica Zora Serbak kot šolska nadzornica, katero je pozneje nadomestila tov. Marija Majnik. To okrožje je obsegalo bivše Pivško in Brkinsko okrožje ter Slovensko Istro, v katerih so bili naslednji okrožni šolski nadzorniki Breda Preinč, Marica Čepe in Mirko Kapel.

4. V severnoprimorsko okrožje je bila imenovana za šolsko nadzornico tov. Marin-

sko. Slovenska Istra, Brkinsko, Pivško in Tržaško okrožje. V Benečiji v tem šolskem letu se niso imeli slovenskih šol. Pričelo se je odpirati šole v šolskem letu 1944-45, ko je prišel v te kraje okrožni šolski nadzornik Oskar Venturini. Po podatkih, ki jih imamo iz posameznih okrožij je bilo največje število 340 šol na Primorskem, ki so bile organizirane in nadzorovane od naših oblasti. Te šole je obiskovalo 16.158 učencev. Vsega učiteljstva, ki je poučevalo na naših šolah je bilo 481 in od tega kvalificiranih samo 98, vsi ostali, 383, so bili ne-kvalificirani.

Za človeka, ki ne more razumeti vse revolucionarnosti te dobe je to razmerje nerazumljivo in gotovo postavlja vprašanje kakšno je bilo to šolstvo. Odgovorim z besedami dobro kvalificirane učiteljice tov. Pahor Minke - Tone, okrožne šolske nadzornice za Vipavsko: »Kar se tiče splošnega šolskega uspeha se popolnoma nič ne ločijo oni učenci, ki so imeli poklicne učitelje, od tistih, ki so imeli nepoklicne. V teh ljudeh je bilo ogromno ljubezni in neverjetne predanosti stvari. Ta ljubezen, idealizem in neustrašnost je rodila za tiste čase, ko smo morali iz nič ustvarjati nekaj novega, vse te uspehe. To so bili pravi borci in služijo še danes lahko vsemu našemu učiteljstvu za vzgled, kaj lahko stori ljubezen in vera v smago naroda, ki se bori za svoj obstanek, za svojo svobodo. Gotovo je ena izmed lepših strani zgodovine našega šolstva, če ne ena izmed najlepših.

ZAHTEVAMO:

- Povračilo po fašistični uničene ali nasilno odvzete imovine slovenskih gospodarskih ustanov!
- Povračilo vse državne imovine, ki je sedaj vključena v skupnina III, FINMAR, itd. kot na pr.: Lloyd, ladjedelnic, ILVA, razne banke, itd.!
- Postopno nacionalizacijo velikih industrijskih in bančnih kompleksov in velikih zavarovalnih družb!
- Sodelovanje delavstva pri upravi teh podjetij in ustanov!
- Povrnitev tržaškega ladjevja, ki je sedaj vpisano v registri italijanskih pristanišč!
- Pravilno razdelitev gospodarske in finančne pomoči!
- Zaščito kmečkih pridelkov pred domačimi grozili in tujo konkurenco!
- Obvezno rastopstvo predstavnikov kmečke zveze v vseh javnopravnih organih, ki odločajo o vprašanjih našega kmetijstva!
- Zaščito nad obvezno ekspropriacijo, ki ima med drugim tudi razanarodovani značaj!

Jesen po nemški ofenzivi

(Nadaljevanje s 3. strani)

boja. Ker je bil »Primorski poročevalec« in v njim centralna lista »Ljudska pravica« in »Slovenski poročevalec«, ki smo ju razmnoževali tudi v primorskih tehnikah, pretežno pisani posebno za mlajši rod, ki je hodil v italijanske šole, smo začeli izdajati »Primorski kmečki glas«. Ta se je v poljudni besedi dotikal vseh, posebno pa gospodarskih vprašanj v zvezi s posebnim položajem, ki je nastal z osvoboditvijo borbo. Nismo smeli prezreti, da je boj v Slovenskem Primorju sponel po veliki večini na plečih kmečkega prebivalstva.

Znova je izhajal tudi »Mladni rod«, glasilo primorske mladine, in »Slovenka«, glasilo primorskega ženstva, ki ga je izdajala Slovenska proti fašistična ženska zveza. »Slovenka« je tiste prve čase urejevala tovaršica Katja. Spominjam se je z nekaterimi vrsticami, ker je ni več med živimi. Bila je prva partizanka, ki sem jo srečal ob prihodu iz Slednja. V italijanski uniformi, z brzostrelko, izpod titovke sta ji dve močni plavi kiti padali na ramena. Zdalj ni več nosila niti uniformne niti brzostrelke, kot sekretarka SPZZ je v civilni obleki pogosto odhajala na Vipavsko in na Kras. Kamor koli jo je klicala dolžnost. Organizirala je ženstvo, ki je

v osvobodilnem boju na Primorskem imelo veliko, vlogo. Le poredko se je vračala s poti skozi številne varnostne sovražnih postojank in patrol. Komaj se je odahnila, že je sedla na peč z rokopiši in dopisi, ki so se medtem natekli od vseh stranic. Ko je bila nova številka lista urejena in prepisana, so ga kurirji odnesli v tehniko. Katja pa je znova krenila na pot. Prihajala je in odhajala, a nihče ni kdaj resno pomislil, da bi jo moglo kaj doleteti. In vendar smo marsikoga, ki se je ena svidenje poslavljal od nas, videli poslednjikrat. Katje ni bilo med temi. Zaradi spomina na tiste dni mi je bilo grenko ob novici, da je padla le malo pred osvoboditvijo na Stajerskem.

Zivo mi je pred očmi tudi Darko Marušič-Blaž, sekretar mladinske organizacije. Bil je ujet na Krasu, a je skočil z drvečega kamlona in ga nobena krogla, ki mu je bila merjena v hrbet, ni zadela. Imel smo ga že za mrtvega, se ga spominjamo s toplimi besedami, ki je iznenada stopil skozi vrata ves mlad in močan, kipeč od življenja in nasmeha. Ko je kmalu nato drugič prišla novica o njegovem smrti, je žal nihče ni mogel zanikati. Padel je v zasedi v Srednjem Lokovcu, ko je odhajal na neko mladinsko konferenco. Kmalu za tem je padel v Grantu pri

Nemškem rutu tudi njegov naslednik, urednik »Mladega partizana« tov. Planinca.

Za številne slovenske šole, ki so se po preselitvi dolgi let tisto jesen odprle po vsej deželi, je živo primanjkovalo slovenskih knjig. Učenci so prinašali v šole vse, kar so iztaknili doma, od »Kolektorjev Goriske Matice« do Gregorčičevih »Poezij«. Kot nadomestek za čitanke smo začeli zato izdajati »Mladni rod«, šolski list, ki je mladino v preprostih besedah seznanjal z osvobodilno borbo, ji slikal našo preteklost in sedanost, prinašal leposlovje in uganke. Ustanovljen je bil tudi »Učiteljski svetovalec«, ki je nudil nasvete in navodila tistim mladim učiteljem, posebno mladinkam, ki so brez pedagoške izobrazbe stopile pred učence. Njim je bila namenjena tudi »Kraška slovnica« in »Kratek pravopis«, ki ga je izdala Gorajska tehnika.

Ne vem na pamet vseh drobnih publikacij tistih mesecev. Za kulturne prireditve ob vseh večjih in manjših priložnostih smo izdajali izbere iz slovenskih pesnikov za deklaracije in igrice. Razmnožili smo material za proslave stoletnice Jurčičevega rojstva in stoletnice Prešernove »Zdravljice«. Po pripomočke smo se zatekali k zaboju knjig v bunkerju pod vežo, naši knjižnici, ki smo jo nanesli od vseh stranic. Dele je bilo razgibanost, zato se tistih časov rad spominjam. Ciklostilske tehnike so stekla ustrezne vse potrebne, četudi so se množile od dne do dne. Vsako izmed trinajstih primorskih okrožij (tolminsko, baško, idrijsko, kanalsko, beneško, brkiško, gorisko, ajdovsko-vipavsko, kraško, istrsko, brkinsko, pivško in tr-

žaško okrožje) je imelo po eno in več. Imenovali so se skoraj brez izjeme po kake značilni gori tiste okolice: Krn, Matijur, Porezen, Jerlek, Bojnik, Sabotin, Caven, Grmada, Skala, Nanos, Snežnik, Slavnik, Dobrdo, Morje, Mladinska in ženska organizacija sta imeli svoji posebni tehniki Mlada in Zona, v katerih so razmnoževali »Mladega partizana« in »Slovenko«. Svoje tehnike so imele tudi večje partizanske jedinice. Vsaka tehnika je bila lista in literatura za svoje področje in tekmovala v pogledu zunanje opreme in čitljivih odtisov. Naša beseda je tako prišla v vsako vas in v vsako hišo. Imeli smo v rokah močno sredstvo za pobiranje sovražnikovih nakan.

Nemci so bili bolj zvitji od fašistov in če bi bil splošni kak manj kruti, bi bili tudi bolj nevarni. Primorskim Slovincem so metali drobtinice narodnih pravic, postavljali slovenske župane, odpirali slovenske šole, v Gorici je začel izhajati »Goriški list«, ki sta se mu pozneje pridružila lokalna lističa »Vipavca« in »Tolminski glas«. Aproximacija je bila dokaj redna, obroki celo zvišani, dast so jih drugod živilci. Polizkušali so s politiko stare Avstrije in v ta namen ponudili poklepalj na pomoč stare uradnike bivše monarhije. V tem poskusu so nekateri starejši ljudje podložili svojo mladost, oportunisti so go gledali na to »mirno« sožitje z vidika osebnih koristi. Ta politika je bila vaba tudi za preproste, ki niso znali gledati v bodočnost, temveč so hlastali po drobtinah v strahu, da jih za vedno ne izgubijo. Tem ni bilo

lahko dopovedati, da naj odklanjajo nemško preskrbo kot podkupnino za vdanost in da so naziv slovenske šole naše komaj po besedi, a ne tudi po duhu. Pomagal nam je domobranciški tisk, ki je nespretno skrivali svoj pravi obraz. Uspeh te okupatorjeve politike se je slednjič omejil le na večja središča, a je tudi na tam stal na majavnih nogah. Vsa beda trške gospodstva, ki se je vrnjajala za hlapce, se je zrcalila v strahopetnih pismih, ki so prihajala na sedež. V njih so se razni župani in podžupani trkali na svoja narodna prava in zagovarjali, da vršijo svojo funkcijo, (ki so jo bili pripravljeni sprejeti) le v materialno korist obsega slovenskega ljudstva. Doseči so hoteli naš blagoslov in se tako zavarovati pred nosom in za hrbtom. Z dvema vpregama so hoteli orati tudi nekateri učitelji v okupiranih krajih in v obrobni vseh svobodnega ozemlja. Iz strahu so se zavzemali za »nepolitični« pouk. Nanje smo naslovili proglas, ki je zadel v živo. Šole odločevale, ki so bile kontrolirane zdej

Po dolgi vrsti jasnih dni se je nebo nagosto prepreglo z oblaki, zadilo je po snegu. Tedaj nam je neki dan straža povedala, da je v dolini Idrije pod nami zagledala tanke. Isto novico nam je prinesel tudi zaščiten vod, ki nas je v samotni haji naša skrbnja varoval pred kakim presenečenjem iz Dolenje Tribuše. Kaj, sem pomislil, če Nemci obidejo gorško ko-

po partizanih zdaj po okupatorju, so izginele. Zaprla je bila tudi večina šol v sovražnih postojankah. To je vzbujalo pri domobranciški bes in surove napade v njihovem tisku.

Politični položaj v deželi je bil vseskozi v rokah pokrajinskega vodstva. Vezl, ki so s tiste gorske samotne vodile na vse strani dežele, so bile vsak dan močnejše. Pozno v noč smo se sklanjali nad belo, javorovo mizo, preobleženo s papirji, ob trepetu zelenkaste svetlobe karbidov. Pisalni stroji so škepetali. V prvih večernih urah se je oglašal radio, ki nas je povezoval z dogodki v širokem svetu. Včasih prepevanje partizanskih pesmi, prihajanje in odhajanje kurirjev s postjo. Pa tiste jesenske in zimске noči z zmrazlo in vetrom, ko so mi trgali misli pokljudi in groznice. Včasih od Tolmina, včasih iz Baške grape čez Sentiljokogorsko planoto. Kdaj pa kdaj so se mi zdeli pri zahodni sapi tako blizu, da so me vznemirjali še v spanju.

Tovariš Jože Srebrnič

leno, se po Hotenjski dolini čim pomakejo do Obalkevega vrha in nam zaprejo vse poti? Ostal bi nam le umik skozi gozdne strmine proti Brebriju, nekam v negotovost brez cilja.

Takrat sem bil izmed vodstva sam na položaju. Vilfan se je mudil na Vipavskem, pravkar se je vračal in nas dohitel šele med umikom. Bebler je bil obiskal partij-

rinsko ubita od domobr

ZADNJA POROČILA

PRIMORSKI DNEVNIK

VREME

Včeraj ob 19. uri je bil zračni pritisk 761,6, toplota 18,0 (najvišja med dnevnimi 19,8, najnižja 15,0), vlaga 78 odst., nebo pokrito, morje skoraj mirno, vidljivost 15 km, toplota morja 14,6. Za danes predvideva vremenska napoved pooblaščenec in možnost krajevnih padavin nad Jadranskim morjem.

"PRIMER MAC ARTHUR" na Trumanovi tiskovni konferenci

Borba v notranji politiki ZDA se obrača v korist Trumana. Nove omejitve v bližnji predsednikovi gospodarski poslanici?

WASHINGTON, 26. — Na svoji običajni tiskovni konferenci je predsednik Truman izjavil, da ZDA in Trumanova politika sledi se vedno načelu za omejitve korejskega spora, v kolikor to je mogoče. Na Kitajcih in Severnokorejcih je, da izberejo med razširjenimi konfliktom in mirno rešitvijo spora, ki bo lahko privedla do zmanjšanja mednarodne napetosti. To je izjavil Truman, ko se govoril o svojih naporih, ki jih je generalom Mac Arthurju glede politike na Daljnem vzhodu.

Predsednik je dejal, da bodo morale senatne komisije pregledati in oceniti vse dokumente, ki jih je general Mac Arthur, Popolnoma indefinitno je govoril o izjavah, ki sta jih dala Mac Arthur in njegov pomočnik gen. Whitney, po njunem povratku v ZDA. Dejal je, da Mac Arthur lahko dela, kar hoče, in ga ni treba omejiti. Povedal je, da nima sedaj nobene naloge, ki bi jo zaupal Mac Arthurju. Glede izjav Whiteya, po katerih Mac Arthur ne bi vedel za vzroke svoje odstavitve, je Truman dejal, da so bili ti vzroki znani vsem.

O kritikah, ki jih je doživel, je dejal, da ni bil zadovoljen, ker je odstavil neposlušnega generala, ki je Trumanu dejal, da so tudi prejšnji predsedniki ZDA imeli težave s svojimi generali, med katerimi niso bili zadnji Abraham Lincoln, James Polk in George Washington. »Zdi se, da se zgodovina ponavlja«, je dodal in izjavil, da Mac Arthurjev primer ni niti nov niti originalen in da morajo biti novinarji vsak odgovor, ki jih zanima, v zgodovinskih knjigah.

Truman je se pojasnil, da ni dal izjav glede Koreje zaradi sedanjih kitajskih ofenziv, temveč so v zvezi z razpravami, do katerih je prišlo v prihodnjem tednu v obeh ameriških zbornicah. Predsednik pa ni hotel odgovoriti na vprašanje nekake novinarki, ki ga je vprašala, če res obstoji sporazum med ZDA in 14 državami, ki sodelujejo v korejski vojni, glede bombardiranja kitajskih oporišč v Mandžuriji.

Trumana so potem dolgo časa izpraševali o članku, ki ga je objavil prejšnji teden »New York Times« po katerem naj bi se Mac Arthur, med sestankom na otoku Wake, opustil Trumanu zaradi težav, ki jim jih je povzročil in mu obojubil hitri konec korejskega spora. Truman je dejal, da se ni sodeloval s dopisnikom »New York Timesa«, ki je napisal ta članek. Truman je dal razumeti, da obstoji možnost, po kateri bi on neposredno dal dopisniku material, s katerim je mogel dokumentirati članek tega newyorškega časopisa.

Predsednik je potem izjavil, da bo morda treba v interesu države decentralizirati vladne funkcije v Washingtonu. Dejal je, da kongres pravilno postopal, ko ni podvel teze ukrepa.

Novinarji so ga se vprašali, če je res, da misli odstaviti Achesona in postaviti na njegovo mesto bivšega upravnika ECA, Hoffmana. Truman je dejal, da je zadovoljen s svojim državnim tajnikom in ga nima namena zamenjati. Potrdil je, da bo v kratkem poslal kongresu svoje poslanice o gospodarskem položaju v ZDA, vendar ni hotel povedati vsebine te poslanice.

Ze sam Trumanov govor nam dobro kaže, da v ZDA še vedno na široko razpravljajo o nasprotjih med upravo v Washingtonu in v bližnji predsednikovi poslanici?

Arthur v svojem govoru pred kongresom ni omenil sil OZN ali zavezniških sil, ki se borijo na Koreji. Vprašal se je: »Ali moremo postaviti splošno strategijo o življenju in smrti milijonov oseb, ne da bi se posvetovali z našimi zavezniki?« Folbright je vprašal na kakšnih dejstvih Mac Arthur zagovarja stališče, po katerem Rusija naj bi intervenirala v primeru napada na kitajsko ozemlje s strani ZDA. »Kako more to on vedeti? Kako more to on misliti, ki vodi usodo Rusije?«

Danes se je zvedelo v ameriški prestolnici, da je imel Truman razgovor z ravnateljem urada za gospodarsko mobilizacijo in predsedniki različnih pravnih odborov glede kontrole nad cenami. Truman bo v svoji gospodarski poslanici, ki jo je najvil na danšnji tiskovni konferenci, predlagal strogo nadzorstvo nad nepremičninami, ojašave za uvoz nekaterih izdelkov in morda tudi nove omejitve kreditov.

Tudi Eisenhowerja so kritizirali

CHICAGO, 26. — General Mac Arthur je prispel danes ob 12.20 po krakovem času na letališče Chicago. Tam so mu priredili uradni sprejem.

Znana ameriška revija »Life« objavlja izvešček iz knjige, ki jo bo v kratkem izdal general Omar Bradley. General trdi, da je bil tudi general Eisenhower, tako kot je sedaj Mac Arthur, obožen tik pred borbo za Berlin med zadnjo vojno, da se le malo spozna na politiko. General Eisenhower

V letalu v višini 6.000 metrov je predsednik francoske republike Auriol izročil odlikovanje častne letije poveljniku Libertu, ki je poveljeval letalu, ki je Auriola pripeljal iz ZDA v Francijo. V starih letih svoje letalske kariere je poveljnik Libert že 188 krat preletel Atlantski ocean in vsega skupaj 500.000 km. Predsednik upravnega sveta družbe »Air-France« je ob pristanku letala, ki je pripeljal Auriola zopet v domovino, predlagal, naj temu letalu doje ime »Vincent Auriol«.

je, kakor piše Bradley poslal Stalinu poslanico in ga obvestil, da misli ustaviti zavezniške armade na Lubi. Churchill se je proti temu pritožil, zlasti pa, ker so poslali generalu Montgomeryu premalo četa, da bi mogel zavzeti Berlin še pred Rusi. Eisenhower je tedaj vprašal Bradleya, kaj o tem misli, Bradley mu je odgovoril: »Pri-

bližno 100 tisoč mrtvih, cena to je, ki je previsoka za navadno vprašanje prestolov.« General Bradley tudi piše v svoji knjigi, da so se ameriške čete pod angleškim poveljstvom v zadnji vojni uprle poveljem Montgomerya. Tudi umrli general Patton je izjavil, da ne bi hotel biti pod Montgomeryem poveljstvom.

UMIK SIL OZN na srednjem bojišču

Pred novimi predlogi 12 azijskih držav za pomiritev na Koreji? - V Lake Successu se bojuje, da bi ti predlogi naleteli na močno nasprotovanje ZDA

LAKE SUCCESS, 26. — Po trirajcu, da skupina 12 azijskih držav pripravljajo ob tistem soglasju z Anglijo predlog za konec sovražnosti na Koreji. Po tem predlogu naj bi se najprej sporazumeli o načelu za ustavitve ognja, potem pa bi ga čez eden ali dva tedna dejansko izvedli. Po preteku 15 dni bi sklicali konferenco glede vprašanja Daljnega vzhoda, na kateri bi sodelovala tudi LR Kitajsko.

S tem v zvezi pravijo predstavniki 12 držav, da sedaj sicer še ni prišel pravi trenutek, da bi predložili ta predlog zaradi vztrajnosti ameriškega javnega mnenja po odločitvi Mac Arthurja. Dodajajo, da bodo predstavniki najprej počakali, da bodo senatne komisije prišle drugi teden predupeti Trumanovo in Mac Arthurjevo stališče o korejskem vprašanju. Vendar so prepričani, da je zelo dvomljivo misliti, da bo Washington sprejel brez kakršnih rezerv ta predlog. To vlogo tega, ker ameriško javno mnenje vse bolj pritiska na vlado, da bi podvela razprave proti Kitajci, pri čem pravijo, da je ameriški vojni pokazala prav v zadnjih dneh, da ne namerava razpravljati z LR Kitajsko o Formozu. Omenjajo vest diplomatskih krogov, ki so v Lake Successu blizu sovjetskemu satelitem, ki trdijo, da ima sedanja kitajska proti-

ofenziva na Korejo omejene vojaške cilje in je njen namen predvsem ugotoviti politični položaj pekinške vlade ob morebitni mednarodni pogajanjih. V Lake Successu so danes predstavniki ameriške delegacije pri OZN izjavili, da bi ameriško letalstvo v primeru, da bi letala iz Mandžurije napadla čete OZN na Koreji, zasledovala napadalce preko severnokorejske meje in bombardirala mandžurska oporišča. General Mac Arthur je izjavil, da bi Anglija sklenila z ZDA in drugimi državami, ki sodelujejo na Koreji, sporazum o bombardiranju kitajskih letalskih oporišč v Mandžuriji.

KOREJSKO BOJIŠČE, 26. — V večerajšnji noči na srednjem bojišču Kitajci niso napredovali. Ob pomoči tenke so hoteli samog ugotoviti položaje sil OZN na goratem področju južno od 38. vzporednika. Danes med dvema pa so Kitajci znova prišli s močnimi napadi na tenke odseku. Zavezniške linije so prodirli na več krajih in prišli sil OZN, da so se umaknile za več kilometrov. Tako so sedaj zavezniški zavzeli obrambne položaje severno od ceste Kaekpung-Chumchon. Ob uspehu boji, Poročilo 8. armade pravi, da je danes položaj pri Korangpoju še vedno zapleten. Kitajci so celo močno pritiskali na vzhodno, ki veže Jomčon in Uijungu.

»Moderna pošta« RIM, 26. — Angelo De Angelis, ki biva v Avezzani v Abruzzu, je danes prejel paket, ki ga je poslal iz ZDA. Svoji ženi v Italiji pred 45 leti. Paket je bil namenjen otroku, ki ga je gospa De Angelis rodila 1906 leta. Ta novorojenček je sedaj že družinski oče in pravijo, da je perilo služilo novemu mameku, ko je poslal, teli postal prav v teh dneh stari oče.

4 mrtvi v Berlinu zaradi pokvarjenih slatišč BERLIN, 26. — Štiri osebe so umrle, 40 pa jih je v bolnici na vzhodnem delu Berlina, ker so se zastrupile s slatiščami, v katerih so bila pokvarjena sladka jaja. Lastnika slatiščarne so zaprli.

Rita se bo ločila? PARIZ, 26. — Advokat Ali Kana je danes izjavil, da bo popolnoma lažne vesti, po katerih bi bilo v kratkem pričakovati ločitev med njim in Rito Hayworth. Dejal je, da je Rita odšla v ZDA z namenom, da izpolni obveznosti, ki jih ima v Hollywoodu.

Tudi advokata Rite Hayworth je vprašal o tej ločitvi. Ta je dejal, da je avse mogoče, vendar je treba prečkat odločitve princa.

»Pokorno javljam, gospod poročnik«, je odgovoril Svek, da je to oslarija. Videl sem ze veliko neumnih plakatov, ampak takšne trparije se ne.«

»Kaj pa vam pri tem ni všeč?« je vprašal poročnik Dub. »Meni, gospod lajtnant, ne ugaja na plakatu to, kako vojak ravna z zaupanim orožjem, saj se mu vendar bajonet lahko na zidu zlomi; in potem je vse to sploh nepotrebno, bil bi za to kaznovan, kajti tale Rus drži roke kvisku in ne vda. Ujet je in z ujetniki se mora spodobno ravnati, ne so tudi ljudje.«

Poročnik Dub je torej se naprej polzedoval po Svejkovem misljenju in ga vprašal: »Vam se torej tale Rus smili, kajne?«

»Smilita se mi oba, gospod lajtnant, tale Rus, ker je moral bode in tale vojak, ker bi ga zaradi tega zaprli. Saj, gospod, pri tem bajonet zlomiti, kajti jeklo je krhko. Nekaj, gospod lajtnant, se pred vojno, v aktivni službi, smo imeli pri kom paniji nekega gospoda lajtnanta. Se star narednik se ni tako izražal kakor tiši gospod lajtnant. Na vezbalisu nam je pravil: »Kadar je habatba, moras bolšati, kakor če mamek se na rezanico.« Drugače pa je bil zelo dober človek. Nekaj se božilo menda zblazel in je kupil za kompanijo in na oborožnih orehov in od takrat vem, kako so bajonetni krikhi kompanije si je na teh orehih zlomilo bajonete in na oborožnih orehov je dal svojo kompanijo zapreti, tri mesece nismo smeli vojašnice, gospod lajtnant je imel hišni zapor...«

Poročnik Dub je ves razjarjen pogledal brezskrbnega vojaka Svejka ter ga ježno vprašal: »Ali me poznate?«

»Poznam vas, gospod lajtnant.«

(Nadaljevanje sledi.)

ŠPORTNI DNEVNIK

TRENING JUGOSLOVANSKIH NOGOMETAŠEV

Vprašanje reprezentance odprto

Iščejo srednjega napadalca - V drugem polčasu zadovoljiva igra

(Od našega dopisnika) BEograd, 26. — Državna reprezentanca, ki je bila nedavno sestavljena po predlogu zveznega kapetana, je odigrala današnji trening tekmo pred srečanjem z Italijo.

Reprezentanca je premagala člana prve lige Vojvodino 3:2, toda prvi polčas je pokazal, da zasedba vseh mest v reprezentanci ni najbolje rešena; končal se je neodločen 2:2.

V prvem polčasu je reprezentanca nastopila v sestavi: BEARA, KOLAKOVIC, OZEGOVIC, PALFI, HORVAT, DJAJIC, RAJKOV, MITIC, SENCAR, ZEBEC, VUKAS. Bobek ni mogel igrati, ker je laze poskodoval. Poskodoval je bil tudi Kolakovic, Djajica, je v drugem polčasu nadomestil Spajic, Sencarja pa Antić.

Igra je pokazala, da se Sencar ne znae kot vodja napada in da Antić, čeprav ni igral slabo, ne ustreza za tekmo proti Italiji. Ojnenjanov, ki je v drugem polčasu igral vodjo napada v Vojvodini, prav tako ni rešil vprašanja centerfora. Sencar, ki je kasneje igral zvezno, se je na tem mestu pokazal znatno boljši in je dobro streljal.

Po današnji tekmi se za napad postavlja kombinacija Mitic - Bobek - Sencar ali Sencar - Mitic - Bobek. Woelfl je še vedno nereseno vprašanje.

Djajic je igral slabo, toda ni

ti Spajic ni pokazal boljšega. Najbolje se je izkazal med krilci Palfi. Krilka vrsta bi torej mogla biti: Palfi, Horvat, Djajic.

Rajkov je pokazal, da je bil upravičeno postavljen v državno reprezentanco in da bo verjetno igrati tudi v Milanu. Igral je lepo in dal zelo učinkovit gol. Mitic je danes dal najlepši gol tekme, kljub temu pa njegova igra ni zadovoljiva.

Gole so dali: za reprezentanco: Vukas, Zebec, Mitic (2) in Rajkov; za Vojvodino pa Hirman in Klein.

Današnja tekma torej ni rešila vprašanje državne reprezentance za tekmo proti Italiji, čeprav izbrana enajsterica v drugem polčasu ni igrala slabo. O končni sestavi reprezentance bo treba še razpravljati in bo končno odločitev padla verjetno šele po ligaskih tekmah v nedeljo in prijateljskih tekmah 1. maja.

RADE RADOVIC

Volk je menjal kožo

STOCKHOLM, 26. — Podpredsednik sovjetskega športnega komiteja, Konstantin Andrianoff je izjavil korespondentu švedskega lista »Aftontidningen«, da bo SZ nastopila na zimskih in letnih olimpijskih in letnih olimpijskih igrah. Ne vemo še, v katerih disciplinah bodo nastopili — je dejal Andrianoff — ker nimamo še toliko mednarodnih zvez, da

bi lahko nastopili v vseh panogah; upamo tudi, da tomo lahko poleti naše priprave dopolnili.

Mednarodni olimpijski komite je oficinalno sprejel prošnjo SZ, ki bi želela biti sprejeta v SZ, ki komite objavlja, da to spoštvata mednarodni pravilnik in poslata tudi svoje zastopnike na Dunaj, kjer bo od 7. do 9. maja običajni kongres.

Ima ta poteza morda zvezo s pismi madžarskih vodilnih športnikov, ki pisarijo svojim zahodnim kolegom predloge, naj bi se vključili v borbo za nima. Nove metode za pridobitev duš?

Trening italijanskih košarkarjev

TRST, 26. — V hidroplani pristajališču je danes igrala italijanska košarkarska reprezentanca, ki je na skupnem treningu v Trstu, proti tržaški selekciji iz zmagala z rezultatom 64:55 (40:28). Reprezentanca je nastopila v tej sestavi: Primo, Bersani, Tracuzzi, Ferretti, Pogani, Bongiovanni, Rubini, Zucchi, Marsico, Ferrarini, Storza, De Carolis, Zimolo in Stefanini.

Za evropske boksarje: Hamibal ante portas

NEW YORK, 26. — Svetovni prvak srednje kategorije Ray »Sugar« Robinson, je odgovoril včeraj na evropsko turnejo, Z njim potujejo: dva trenerja

sekretar, menažer, učitelj golfa, osebni brivec, sluga, svaki in prijatelj. Zena zavrnila ni vstela med spremstvo, ker se šestnajsmesečni Sugar Ray junior ne poudi ravno najbolje. Sena bo zato odpotovala pozeje.

Robinson je naznanil, da bo s seboj 100.000 dolarjev, fond, da »Damon Runyom«, ki je namenjen borbi proti reku. Med drugimi matchi, ki jih bo imel v Evropi, bo junija nastopil tudi v Milanu.

Colò in Pravda največji atrakciji kaninskega smuka

Ceprag so tradicionalni uspešni kaninski smuk prenesli za nekaj tednov, zima vendar po onih krajih še ni ukročena. Veliko naporov bo treba organizatorjem, da bodo do nedelje usaj za silo očistili cesto, da bodo lahko gledalci sledili napetim borbam, ki jim bosta dala čar s svojo prisotnostjo, dvakratni svetovni prvak Zeno Colò ter njegov stalni nasprotnik, najboljši avstrijski alpski sknar Christian Pravda. Okoli teh dveh imen se bo sukala verjetno storija nedeljske prireditve, ako ne bo posegel v ta dvoboj še lanskoletni zmagovalec Eugenio Monti, kateremu je bil ravno Kanin uspešno deska k večjim uspe-

hom. Lanskoleto je zmagal ne pričakovano pred Mulejem in drugimi, letos njegov uspeh na bi bil preveliko presenečenje. Ena stvar pa bo kazila letošnjo smuk: odsotnost Jugoslovancev, ki so zaposleni pod Triglavom na domačih smučiščih. Zelo močna bo švicarska udeležba; poleg drugih bo nastopil tudi Grosjean, ki bo s tem tekmovalcem zaključil letošnjo sezono, ki je bila zanj polna velikih uspehov.

Tudi v ženski kategoriji bo konkurenca ostra, zlasti ker nastopijo poleg dobrih italijanskih tekmovalk tudi Švicarke, Avstrijke in dve Amerikanki.

Patty že drugič izgubil

PARIZ, 26. — Dick Savitt, osmi igralec rang liste ZDS, je premagal svojega slavnega sodarjaka Budge Pattya v polfinalni igri teniškega turnirja v Parizu z izidom 6:3, 6:3, 6:3, 6:2. Wimbledonski prvak je še enkrat pokazal, da je daleč od svoje nekdanje igre. V finalni tekmi bo Savitt nastopil proti zmagovalcu med Drobnyim ter Destremaumom.

OJDA, 26. — Na deseti etapi kolearske dirke »Po Maroku«, je zmagal Olimpio Bizzi. V skupnem plasmanu vodi še vedno Francoz Redolfi.

Dustolovščine dobrega vojaka Svejka III. DEL u svetovni vojni

PREVEDEL PROF. DR. FRAN BRADAC ILUSTRIRAL DR. ROBERT HLAVATY

K stotniku Sagnerju je prišla deputacija »Društva za sprejemanje junakov«, sestojela iz dveh strasno mršavih in starih dam, ki sta izročili dvajset skatlic bonbonov; to je bila reklama neke budimpeštanske tovarne slaščic. Skatlice so bile lično narejene iz pločevine, na pokrovcu je bila slika ogrskega hoveka, ki stiska roko avstrijskemu črnovojnku; med njima je žarela krona sv. Stefana. Naokrog je bil nemški in madžarski napis: »Für Kaiser, Gott und Vaterland.«

Tovarna je bila tako lojalna, da je dala prednost cesarju pred bogom.

V vsaki skatlici je bilo osemdeset bonbonov, tako da je prišlo približno pet bonbonov na tri može. Razen tega sta prinesli stari dami velik zavitek molitev, ki jih je napisal budimpeštanski nadškof Géza Szatmár — Budafal. Molitve so bile nemško-madžarske in so vsebovale najstrašnejše prekljetje vseh

* Za cesarja, boga in domovino.

sovražnikov. Pisane so bile tako strastno, da je manjkalo na koncu samo še pristno madžarskih besed: »Baszom a Kristus-márjái!«

Po mnenju častivrednega nadškofa naj bi dobrotljivi bog Ruse, Angleže, Srbe, Francoze in Japonce razsekjal na rezance in na paprika-goljase. Dobrotljivi bog naj bi se kopal v krvi sovražnikov in pomoril vse, kakor je to storil surovež Herod z nedolžnimi otroci.

Ko sta dami vse to oddali, sta izrazili stotniku Sagnerju željo, da bi smeli biti pri razdeljevanju daril. Obe sta bili zelo užaljeni, ko jima je stotnik prošnjo odbil. Damy sta odšli skozi vrsto vojakov in ena izmed njiju je pobožala bradatega vojaka po licu. To je bil neki Simek iz Budjevoje, ki ni ni vedel o vzvišenem poslanstvu dam in je po njunem odhodu rekel svojim tovarišem: »Te kurbe so pa res predrzne. Ko bi bila takšna opica vsaj malce tedna, ampak je kakor storklja. Človek ne vidi nič drugega kakor noge — in taka stara raspa bi hotela začenjati z vojaki.«

Tik pred odhodom vlaka je stopil v stabilni vagon poročnik Dub, zelo razburjen. In zahteval, naj da stotnik Sagner Svejka nemudoma zapreti. Poročnik Dub, znani stari denunciant, je kot gimnazistični profesor, se je rad spuščal v pogovor z vojaki, pri čemer je hotel izvedeti njihovo prepričanje in iskal prilichnost, da bi jih mogel poučiti, temu se bojujejo.

»Na svojem obhodu je videl zadaj za postojnim poslopjem stari Svejka, ki je z zanimanjem gledal plakate neke dobrodelne vojaške loterije. Plakat je kazal, kako avstrijski vojak pribada bradatega kozaka z bajonetom k zidu.

Poročnik Dub je potrkal Svejka po rami in ga vprašal, kako mu to ugaja.

